

DESMOND MORRIS

MIÉRT CSINÁLJA...?

A MACSKA

Nélkülözhetetlen útmutató a macskák viselkedéséhez

Fordította
Nemes Ágnes

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1990

Kötetünk az alábbi kiadvány alapján készült:
Desmond Morris: Catwatching
Jonathan Cape, London, 1986
Copyright © 1986 by Desmond Morris
Hungarian translation © Nemes Ágnes, 1990

Európa Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó Osztovits Levente igazgató
Szedte és nyomta a Kner Nyomda
Felelős vezető Balog Miklós vezérigazgató
Készült Békéscsabán, 1990-ben
A nyomdai rendelés törzsszáma: 343
Felelős szerkesztő Borbás Mária
A könyvet Maczó Zsuzsanna tervezte
Műszaki vezető Miklósi Imre
Készült 7,95 (A/5) ív terjedelemben, Plantin betűvel
ISBN 963 07 5115 1

Tartalom

Bevezetés

A macska

Miért dorombol a macska?

Miért szereti a macska, ha simogatják?

Miért szagatja ki a macska kedvenc fotelünk huzatát?

Miért hemperedik a macska üdvözlésképpen a hátára?

Miért törleszkedik a macska üdvözléskor a lábunkhoz?

Miért ágaskodik fel némelyik macska gazdája üdvözlésére?

Miért dagaszt a macska mellső két lábával az ölünkben?

Miért temeti el a macska a piszkát?

Miért fordít a macska olyan sok időt bundája ápolására?

Miért csóválja a macska a farkát?

Miért fröcsköli a kandúr vizeletét a kerítésre?

Mekkora a macska vadászterülete?

Közösségi lény-e a macska?

Miért nyávog a macska, hogy ki szeretne menni, és miért kívánczik szinte nyomban vissza?

Mit jelez a macska a fülével?

Hogyan verekednek a macskák?

Miért púposítja a macska a hátát idegen kutya láttán?

Miért "fúj" a macska?

Miért csóválja a macska a farkát, ha madarat les a fűben?

Miért csattogatja a macska a fogát, ha az ablakon át megpillant egy madarat?

Miért himbálja a fejét a macska, amikor kiszemeli áldozatát?

Miért játszadozik el olykor a macska áldozatával, mielőtt megölné?

Hogyan készíti elő a macska a táplálékát?

Milyen hatékony védelmet nyújt a macska a rágcsálók ellen?

Miért "tálalja" a macska frissen elejtett zsákmányát a gazdája elé?

Miért eszik a macska füvet?

Mire való a macska bajsza?

Miért "világít" a macska szeme a sötétben?

Miért függőleges szűkületű a macska pupillája?

Színlátó-e a macska?

Hogyan gondoskodik a nőstény macska újszülött kicsinyeiről?

Miért nem civakodnak szoptatáskor a kölykök?

Milyen gyorsan fejlődnek a kölykök?

Miért költözteti a macska új fészekbe kicsinyeit?
Hogyan tanulnak meg a kölykök ölni?
Miért dobja fel a macskakölyök játékszerét a levegőbe?
Mikor válnak ivaréretté a macskák?
Milyen gyorsan szaporodnak a macskák?
Hogyan udvarolnak a macskák?
Miért ragadja tarkón párzás közben a kandúr a nőtényt?
Miért virnyog a nőtény párzás közben?
Miért "vicsorít" a macska?
Miért esik a macska a talpára?
Hogyan viselkednek az öregedő macskák?
Miért nyalja meg a macska a képét akkor is, ha tiszta?
Hogyan hat a macskára az illatos macskamenta?
Hogyan talál haza a macska?
Megérzi-e a macska a földrengést?
Honnan ered a szólás, hogy "éberem alszik, mint a macska"?
Miért egészségesebbek a macskatartók a többi embernél?
Miért nevezi az angol a nőtény macskát "királynőnek"?
Miért hívják a kandúrt "Tom"-nak?
Miért nevezik a bordélyházat "macskatanyának"?
Honnan ered a "zsákbamacska" fogalom?
Mikor mondjuk valakire, hogy "annyi esélye sincs, mint a pokolbéli macskának"?
Miért mondják a rémült nőre, hogy menten "lekölykeznek"?
Miért van a macskának kilenc élete?
Mit jelent a "kilencfarkú macska"?
Miért mondja az angol a felhőszakadásra, hogy "macskák és kutyák potyognak az égből"?

Bevezetés

A házimacska maga a négy lábon járó ellentmondás. Egyetlen állatfaj sem alakított ki olyan meghitt viszonyt az emberrel, s őrizte meg annyira mozgási és cselekvési szabadságát, mint a macska. Meglehetősen, a kutya az ember leghűségesebb társa, de az is igaz, hogy kevés alkalma nyílik felügyelet nélkül kóborolni a kertekben, vagy járni egyet az utcán. Az engedelmes eb porárvégen sétál. A makrancos macska – egyedül.

A házimacska kettős életet él. Családi körben kifejtett korára is adja a gyámoltalan, bohó kölyökcicát, s szinte csügg gazdáin. Ám kint a flaszteren vagy őrzőjárat közben a háztetőn nagyon is felnőtt módjára viselkedik: nem parancsol neki se kutya, se ember; szabadon jár-kezel; éber és magabiztos; s egy villanás alatt megfélemedezik imádott pártfogóiról. Lenyűgöző élmény, miként válik egy szelíd cicusból vadállat és viszont. Tanúsíthatja szavamat bármelyik macskatulajdonos, akinek véletlen folytán sikerült meglesnie a kis drágalátos ihletett alakítását egy szextől és erőszaktól csöpögő szabadtéri macskamusicalben. Az egyik pillanatban még tökéletesen belefeledkezik az állat a heves udvarlásba vagy erőfitogtatásba, ám a szeme sarkából hirtelen észreveszi emberünket, aki tátott szájjal figyel az előadást. Röpké tudathasadása támad, ki is ő voltaképpen; habozik egy sort, aztán szalad a gazdi lábához törleszkedni, s egy csapásra visszavedlik szelíd cicussá.

A macska neveltetésének köszönhetően marad meg a háznál. Azáltal, hogy csecsszopóként és kölyökkorában egyrészt hasonszőrű állatok (vagyis az anyja és tejtestvérei), másrészt pedig emberek (vagyis az örökbe fogadó család tagjai) között élt, nem tud elszakadni egyikőjüktől sem, s úgy érzi, hogy két fajhoz is tartozik egyszerre. Olyasféle helyzet ez, mint amikor egy gyerek idegen országban nő fel, és kettős anyanyelvűvé válik. A macskában kettős öntudat formálódik. Fizikai szempontból ízig-vérig macska, szellemben viszont félig macska, félig ember lesz belőle. Amikor felcseperedik, viselkedése javarészt macskára vall azonban, s csak egyetlen fontos vonás utal a másik énjére – anyapótléknak tekinti gazdáit, hiszen ők választották el vér szerinti anyjától zsenge macskaságának legfogékonyabb szakaszában, s attól kezdve tőlük kap mindent: tejet, ételmezt, gondoskodást.

A kutya és az ember kapcsolata számos tekintetben más. A kutya is fogadott szüleinek tekinti gazdáit, ebből a szempontból tehát hasonlít a macskához, ám az ő esetében van még egy kapocs. Ellentétben a macskafélék családjával, a kutyatársadalom csoportokra, azaz falkákra tagozódik, ahol az egyedek szigorú, hierarchikus rendben élnek. A falka vezérkutyákból,

középkaderekből és közkutyákból áll, melyek természetes viszonyok között együtt vándorolnak és állandóan szemmel tartják egymást. A háziasított eb tehát fogadott szüleinek és a falka domináns egyedeinek tekinti gazdája családját. Innen adódik közmondásos szófogadása és hűsége. A macskák is bonyolult társadalmat alkotnak, de sohasem vadásznak csoportosan. A vadonban idejük nagy része magányos cserkészéssel telik. A házimacskának sincs tehát ínyére, hogy díszkísérettel járjon sétálni. Az olyan parancsszavakra pedig, mint a "hozzám!", "ülj!" vagy "marad!", a bajsza sem rezdül. Mi értelme volna számára az alaki gyakorlatnak?

Mihelyt a macskának sikerül rávennie gazdáját, hogy kinyissa előtte az ajtót (az emberi találmányok e legundokabbikát!), már el is tűnik a szem elől anélkül, hogy egy búcsúpillantást vetne hátra. Amint átlépi a küszöböt, mintha kicserélték volna. A "jókiscica"-tudat kikapcsol, s működésbe lép a vadmacska-én. A kutya hasonló helyzetben visszanezne, követi-e kétlábú falkatestvérét, hogy ő is kivegye részét a felfedezés öröméből – de nem úgy a macska. Gondolatai ekkor már messze járnak, egy tökéletesen macskaszabású, külön világban, ahol egy kétlábú fura főemlősnek semmi keresnivalója.

A házimacska és a házikutya közötti különbségből adódóan a macskabarátok is erősen elütnek a kutyabolondoktól. Általában véve hajlamosabbak az önálló gondolkodásra, cselekvésre. A művészember inkább a macskát szereti, a katona pedig a kutyát. A sokat emlegetett "csoportszellem" nemcsak a macskától, de híveitől is idegen. Ha tehát valaki szereti a társaságot, remek haver, mindig számíthatnak rá a "fiúk", és sohasem marad ki a csapatból – aligha szunyókál macska a kandallója előtt. Az ifjú titán, a törekvő politikus vagy a profi labdarúgó nem tartozik hát a tipikus macskabolondok sorába. Nehéz elképzelni egy rögbijátékost macskával az ölében – annál hihetőbb viszont, hogy a kutyájával sétál.

Az állatbarátok fenti két táborának tanulmányozásakor kiderült, hogy nemek szerint is jellemző a macska és a kutya iránti részrehajlás. Macskapártiakat inkább a nőknél találni. Nincs ebben semmi meglepő, ha belegondolunk, hogyan alakult a nemek közötti munkamegosztás az emberiség történelme során. Az ősközösségekben a férfiak csoportos vadászatra szakosodtak, míg a nők főleg gyűjtögetéssel és gyermekneveléssel töltötték idejüket. Ez a különbség végül oda vezetett, hogy a férfiakban kialakult az úgynevezett "falkaszellem", ami a nőkre sokkal kevésbé jellemző. A farkas – a házikutya vadon élő őse – szintén falkában vadászik, ezért a kutya sokkal több közös vonást mutat a férfival, mint a nővel. A nőgyűlölők könnyen úgy sommázzhatják a dolgot, hogy a nőkből és a macskákból hiányzik a közösségi

szellem; a férfigyűlölők pedig úgy, hogy a férfiak és a kutyák hajlanak a banditizmusra.

Vég nélkül sorolhatnánk az érveket, amelyek a macska önzését és individualizmusát a kutya bajtársiasságával és társaságkedvelő lényével állítják szembe. Szeretném azonban hangsúlyozni, hogy a szemléletesség kedvéért sarkítottam a két álláspontot, hiszen sokan egyformán örömet lelik kutyában és macskában. Sőt valamennyi – de legalábbis a legtöbb – ember személyiségében számos macska- és megannyi kutyaszerű vonás rejlik. Vannak hangulataink, amikor szívesebben vagyunk egyedül, összezárva gondolatainkkal; máskor leghőbb vágyunk, hogy bevegyük magunkat egy zajos társaság sűrű forgatagába.

A kutya és a macska olyan háziállat, melyekkel szabályos szerződést kötött az ember. Hallgatólagos egyezsége lépett vadon élő őseikkel, amely szerint ételmezt, innivalót és védelmet nyújt számukra bizonyos ellenszolgáltatások fejében. A kutyának többféle szerep is jutott, beleértve különféle vadászfeladatokat, a ház és gazdái védelmét támadókkal szemben, kisebb kártevők pusztítását, de igavonóként szekér vagy szán vontatását is. Korunkban még tovább bővült az engedelmes, sokat szenvedett eb feladatköre, olyan új elemekkel például, mint a vakvezetés, a bűnüldözés vagy a futóverseny.

A macska esetében az ősi szerződés jóval egyszerűbb feltételekre épült, és azóta sem változott semmit. Csupán egyetlen alapkötelességből és egy kiegészítő feladtból áll. A macskának elsősorban az egérféléket kell kordában tartania, s emellett – mintegy melleleg – díszállatként és játszótársként is szolgál. Mivel fő erénye mindig is a rágszálók elleni magányos hadviselésben rejlett, kevés hasznára lett volna az embernek vadászat közben. A macskák nem alkotnak merev társadalmi csoportokat, melyek összetartója a fennmaradás érdekében végzett együttműködés, és nem fűjnek riadót, ha idegenek hatolnak be a házba, ezért sem gazdáik, sem a vagyon védelmére nem alkalmasak. Apró természetük miatt pedig igavonásról szó sem lehet. Eltekintve attól, hogy osztozik a kutyával az "eszményi hobbiállat" büszke címén és néha egy-egy színpadi vagy filmszerep is csurran-cseppen neki, a macskának máig sem sikerült gyarapítania az ember számára előnyös tulajdonságait.

Annak ellenére, hogy kevesebb hasznot hajt a kutyánál, a macska rendületlenül őrzi pozícióját mint szívrabló. A brit szigetek macskaállománya vetekszik a kutyákéval; a legfrissebb becslések szerint mintegy ötmillió macska él nálunk hatmillió kutya mellett. Az Egyesült Államokban az arány némileg kedvezőtlenebb a macskára nézve: körülbelül huszonhárommillió jut

negyvenmillió kutyára. A házimacskák állománya így is tetemes, s a becslés inkább óvatos, mint túlzó. Bár ma is akad nem egy talpig macska, amely kötelességtudóan tizedeli a fránya rágcsálókat, többségük kitartott szobacicává rukkolt elő, vagy éppen ellenkezőleg, a társadalom kitaszítottjává vált. A szobaállatok egy része az agyondajkált pedigrés fajták közé tartozik, de legtöbbször igencsak felhígult vérvonalból származó macskakoktól. A fajtatizta és a korcs macskák aránya bizonyára még a kutyákénál is rosszabb. Bár a cicaparádékon éppoly heves versengés folyik, mint az ebszemléken, kevesebb a macskakiállítás, ahogyan kevesebb a kiállított fajták száma is. Mivel a macska egyetlen ősi feladatra szakosodott, eleinte a fajtanemesítés is jóval kezdetlegesebb volt – ha volt egyáltalán. Valamennyi fajta jó egerésző és patkányfogó, és nem volt szükség újabbakra. Szőrük hosszát, színét, mintázatát vagy akár a testfelépítésüket is kizárólag a helyi ízlés és a tenyésztők szeszélyei alapján módosították tehát. Jó néhány világszép kintúrfajtát tenyésztettek ki így, de koránt sincs belőlük akkora választék, s az egyes fajták nem különböznek egymástól olyan drasztikus módon, mint a kutya esetében. Macskában nem találunk dán dogot vagy csivavát, bernáthegyit vagy tacsót. Bundájuk színezete és hossza rendkívül változatos, de testük formája és mérete már annál kevésbé. A nagy testű fajták körülbelül kilenc kilót nyomnak, míg a legkisebb mintegy másfél kilós. Eszerint, ha a legszélsőségesebb egyedeket vesszük is alapul, a nagy testű házimacska csak hatszor akkora, mint a legkisebb, míg például a bernáthegyi kutya háromszázszorosa is lehet az aprócska yorkshire terriernek. Úgy is mondhatjuk, hogy a kutyafajták testtömege ötvenszer változatosabb a macskáénál.

A kitaszított, valamint az önkéntes száműzetésbe vonult állatokat tekintve is jelentős különbségeket tapasztalunk kutya és macska között. A kóbor kutyák falkába tömörülnek, s az ember segítségével nélkül szerzik meg táplálékukat, és szaporodnak tovább a gyéren lakott területeken, míg a városokból és a peremkerületekből szinte teljesen eltűntek. A fejlett, nagy népsűrűségű európai országokban valójában sehol sem találunk kóbor falkákat – még vidéken sem. Ahol mégis összeáll néhány elvadult kutya, jószágaik védelmében egykettőre puskavégre kapják őket a helybéli gazdák. Egészen más a helyzet a macskakolóniákkal. Valamennyi nagyobb városban szép számmal tenyésznek, s a felszámolásukra tett kísérletek rendszerint meddőnek bizonyulnak, mivel folyamatos az utánpótlás. Az ember nem is igen törekszik a kiirtásukra, mert az elvadult állatok többnyire ősi mesterségük révén tartják fenn magukat. Ahol a méreg végleg kipusztította az egeret és a patkányt, az éhkoppon maradt macskának nagy találekonyaságra van szüksége a

megélhetéshez, s hol a kukákból kotor elő egy-egy falatot, hol a légyszívű honpolgároktól koldul. E sikátorszomorító jószágok nagy része igen szánalmas bőrben van, s legtöbbször az éhhalál küszöbén vergődik. Tűrőképességük csodálatos, rugalmasságuk pedig ékesen bizonyítja, hogy a háziasításuk óta eltelt több ezer év ellenére agyuk és testfelépítésük ma is erős rokonságot mutat vadon élő társaikkal.

Épp e csodálatra méltó rugalmasság az egyik legfőbb oka azonban szenvedéseiknek is. Mivel a macska *képes* az életben maradásra, ha kiteszik a szűrét, az ember könnyű szívvel visszaél a lehetőséggel. A pusztá tény, hogy a kivert macskák zöme a legrémesebb körülmények között is elvegetál valahogy – gondoljunk csak a nyomornegyedeknek az emberi társadalom mocskában élelem után kotorászó macskáira –, kényszerű bizonyága ugyan szívóosságuknak, de ez nem élet, hanem az állat megcsúfolása. Az pedig, hogy az ember behunyja a szemét e gyalázat láttán, újabb szégyenteljes példája sorozatos hitszegésünknek, amellyel felrúgtuk a macskával kötött ősi szerződésünket. Mindez semmi azonban a brutalitáshoz képest, ahogyan évszázadokon át kínoztuk és gyötörtük a macskát! Hányszor volt szegény pára felgyülemlett agresszivitásunk céltáblája, olyannyira, hogy már-már szállóigévé vált e félmondat: "...a kifutófiú pedig felrúgta a macskát", mely jól érzékelteti, hogyan vezetjük le a feletteseinktől elszenvedett sérelmeket a rangban alattunk állókon – a létra legalsó fokán a macskával.

Szerencsére az is igaz azonban, hogy a családok többsége valóban megbecsüli állatait. A macska érti a módját, hogyan lopja be magát gazdái szívébe, nemcsak "kiscicás" viselkedésével, ami gyámkodást vált ki az emberből, de pusztá kecsességével is. Elegancia és nyugalom árad belőle, melyben szívesem elgyönyörködünk, s a szépre fogékony ember számára öröm, ha megoszthatja szobáját egy macskával; elkaphatja az állat pillantását; törleszkedő cica siet az üdvözlésére; vagy pusztán elnézi, ahogy az állat egy puha vánkoson révedezve szelíden átadja magát a szunyókálás mennyei örömének. A magányos emberek milliói számára – akik közül sokan képtelenek órákat caplatni egy virgonc eb sarkában a macska a legideálisabb társ. Különösen azoknak jelent felbecsülhetetlen értéket, akik öreg napjaikra egyedül maradtak. A szőrösszívű puritánok pedig, akik pusztá értetlenségből vagy rideg önzésből legszívesebben kiirtanának minden hobbiállatot a modern társadalomból, jól tennék, ha eltűnődnének végre azon, mennyi kárt okozhat viselkedésük.

S ezzel eljutottam a *Miért csinálja...? A macska* megírásának alap gondolatához. Zoológus vagyok, és pályafutásom során gondozásomba került szinte valamennyi macskaféle: természetes tigrisek és törékeny

tigrismacskák, pompás párducok és parányi párducmacskák, jól fejlett jaguárok és a játszi kis jaguárundik ritka példányai. Szinte mindig várt otthon egy korcsocska házimacska is – természetes időközönként egy szekérderek macskapalántáival egyetemben. Gyerekkoromat vidéken töltöttem, Wiltshire-ben, és órákat hasaltam a fűben, lesve, hogyan cserkészik be nagy műgonddal áldozataikat a tanyán élő macskák; de leleskedtem utánuk a szénapadláson is, ahol izgó-mozgó kicsinyeiket szoptatták a fészükön. Korán rászoktam tehát a macskalesre, amit azóta is – immáron majd fél évszázada – szakadatlanul űzök. Mivel hivatásom is az állatok tanulmányozása, gyakran kapok kérdéseket a macska viselkedésével kapcsolatban, s mindig meglep, hogy a legtöbb ember milyen keveset tud erről az elbűvölő állatról. Még annak is, aki majomszeretettel csügg kedvencén, csak halvány elképzelései vannak a macskák bonyolult társadalmi életéről, szexuális magatartásáról, agresszivitásáról vagy vadásztudományáról. Ismeri szeme fényének minden rezdülését, és odaadással gondoskodik róla, de sohasem lép ennél tovább az állat megismerésében. Bizonyos fokig nemcsak az ő hibája ez, mivel a macska életének jelentős részét a konyha és a nappali által behatárolt hazai vizeken kívül tölti. Remélem tehát, hogy még azok is megtudhatnak könyvemből egyet s más bájos lakótársukról, akik úgy vélik, hogy a fülétől a farkáig ismerik a macskát.

A könyvben felvetek egy sor alapvető kérdést, melyekre azután egyszerű, világos választ adok. Számtalan hasznos mű született már a macskafélék gondozásáról, melyek ismertetik a táplálásukhoz, tartásukhoz és gyógykezelésükhöz szükséges tudnivalókat, s osztályozzák az állatokat fajtáik és azok sajátosságai szerint. Nem szeretnék ismétlésbe bocsátkozni – ehelyett újszerű macskakönyvet kínálok olvasóimnak, amely főleg az állat viselkedésével foglalkozik, s feleletet ad számos talányra, melyeken az évek során magam is eltöprengtem. Ha sikerült célomat elérnem, legközelebb, ha macska akad az útjukba, egy kicsit önök is macskaszemmel nézik majd a világot. Ha ez megtörtént, azon kapják magukat, hogy egyre több kérdésre keresnek választ az állat rejtelmes természetével kapcsolatban, s talán szükségét érzik majd, hogy komolyabban is elmélyüljenek megfigyelésében.

A macska

Bizonyosan tudjuk, hogy háromezer-ötszáz évvel ezelőtt már teljesen háziasított volt a macska. Számos emlék tanúsítja ezt az ókori Egyiptomból.

Azt azonban nem tudjuk, mikor kezdődött a háziasítás folyamata. Találtak újkőkori macskaleleteket is kilencezer évvel ezelőttről, a mai Jerikó területén, de nincs rá bizonyíték, hogy az állatok háziasítottak lettek volna. A probléma abból adódik, hogy a macska csontváza nagyon keveset változott szelíddé válása során. Csak írásos emlékek és pontos ábrázolások mint például az ókori egyiptomi leletek – birtokában lehetünk bizonyosak abban, hogy végbement a vadmacska domesztikációja.

Annyit azonban leszögezhetünk, hogy a mezőgazdasági forradalom előtt (amely a neolitikumban, vagyis az újkőkorszakban játszódtott le) nem szoktattak a házhoz macskát, ellentétben a kutyával, amely fontos szerepet kapott az ember életében már a földművelés kezdete előtt is. A paleolitikumban (vagyis az őskőkorszakban) remek hasznát vette a vadászó ősember négy lábú segítő társának, amely messze felülmúlta szaglásban és hallásban. A macskával azonban nem ment volna sokra a földművelés és az élelmiszerek tömeges raktározásának kezdete előtt. Hanem a gabonátárolók mágnesként vonzhatták a patkányok és egerek népes seregét szinte attól a perctől kezdve, hogy a vadászó ember letelepedett, és áttért a gazdálkodásra. A korai városokban, ahol hatalmas terménytárolók épültek, reménytelen feladat lett volna strázsákat állítani, hogy naphosszat lesben álljanak, és kiirtsák az egereket, de legalábbis megakadályozzák elszaporodásukat. Az eger- és patkányinvázió egyenlő volt a dögvésszel az ősi városok lakóinak szemében, s a kártevők pusztítására berendezkedett ragadozót valószínűleg égi adománynak tekintették a sokat szenvedett terménygazdák.

Elképzelhető, hogy egy szép napon valaki észrevett néhány egerésző vadmacskát a gabonátárolók környékén. Miért is ne bátorítsuk őket? A macskák eleinte azt hitték, hogy káprázik a szemük. Sosem tapasztalt bőségben hemzsegték körülöttük a finomabbnál finomabb falatok. Vége az idegtépő várakozásnak az aljnövényzet sűrűjében. Egyebet sem kell tenniük, mint ráérősen csellengeni a hatalmas terménytárolók környékén, ahol várja őket a gabonától elhájásodott rágcsálókkal dúsan terített asztal. Innen csak egy lépés volt a macska háziasítása és tenyésztésbe vétele az egerhad még hatékonyabb pusztítása érdekében, hiszen az ember is, a macska is nyert az üzletben.

A kártevők elleni modern hadviselési technika ismeretében nehéz elképzelni, mekkora áldás volt hajdanán a macska az ember számára; néhány tény azonban az ókori Egyiptom macskaimádatáról segít képet alkotni az állat rangjáról. Szentként tisztelték, és elpusztításáért halálbüntetés járt. Ha egy macska természetes módon múlt ki a háznál, a lakók gyászba borultak, s még a szemöldöküket is leborotvták.

Egyiptomban a macskák tetemét ünnepélyes szertartás keretében bebalzsamozták, színes gyolcsszalagokba bugyolálták, fejüket pedig fából készült halotti maszkkal takarták. Sokukat macska formájú fakoporsóba helyezték, másokat pedig szalmából font tokba. Tömegével – szó szerint milliósámszámra – temettek el így mumifikált állatokat az óriási macskatemetőkben.

A macska alakjában testet öltött Bászdet istennő fő szentélye Bubasztiban volt, ahol tavasszal nem kevesebb, mint félmillió ember gyűlt össze szent vallási ünnepre, amikor mintegy százezer macskamúmiát temettek el, hódolva a szűz macskaistennőnek, akiben a gyermekáldás védasszonyát is tisztelték. A Bászdet-ünnep a hagyomány szerint az egyik legnépszerűbb és leglátogatottabb kultikus esemény volt az ókori Egyiptomban. Sikeréhez bizonyára az is hozzájárult, hogy vad orgiák és "rituális tivornyák" is szerepeltek benne. A macskakultusz mindenestre igen mély gyökeret vert Egyiptomban, és majd kétezer éven át tartott. Hivatalosan i. e. 390-ben tiltották be az akkor már erős hanyatlásnak indult szent macskaáhitatot; hosszú virágzása azonban híven tükrözi, milyen óriási becsben tartotta ez az ókori kultúrnép a macskát, s a ránk maradt gyönyörű bronzszobrok mind-mind arról vallanak, mennyi szépséget találtak az egyiptomiak az állat kecses alakjában.

Az ősi macskaimádatnak szomorú ellenpontja az a vandalizmus, ahogyan a britek a múlt században meggyalázták a macskatemetőket. Hogy csak egy példát említsek: háromszázezer macskamúmiából álló hajórakományt indítottak útnak Liverpoolba, hogy örölt trágyaként adják tovább a helybéli gazdáknak. Mementőként mindössze egyetlen macskakoponyát sikerült megmenteni, amelyet ma a British Museum őriz.

Az ókori Egyiptom bizonyára háromszázezer emberéletet követelt volna e szentségsértésért, hiszen szó szerint ízekre téptek egy római katonát, mert bántani mert egy macskát. Az egyiptomiak nemcsak imádták a macskát, de kivitelét is szigorúan tiltották. Több sem kellett a csempészeknek – hamarosan megszervezték a macska mint luxusállat feketekereskedelmét, s a föníciaiak – ezek az ókori vigécek – zsinórban szállították a méregdrága cicákat a Földközi-tenger mellékén élő megcsömörlött gazdagok szórakoztatására. Joggal dühönghetnek az egyiptomiak, de a macskának kapóra jött a dolog, hiszen újabb és újabb területeket hódíthatott meg nagyra becsült, értékes díszállatként.

Az Európán végigsöprő egér- és patkányjárások ismét reflektorfénybe állították a macskát, mint jótét ragadozót, mely gyorsan meghódította a kontinentst. A rómaiak nagy szerepet játszottak elterjesztésében – ők hozták be például Nagy-Britanniába is. Néhány évszázadon át jó sora lehetett az

állatnak, hiszen szigorú büntetés járt megöléséért. Nem olyan szélsőséges ugyan, mint az ókori Egyiptomban, de egy bárány vagy birka elkobzása sem volt tréfadolog. A tizedik században egy walesi uralkodó példás büntetést vezetett be, hogy megmutassa, mennyit ér szemében a macska. A tetemet farkánál fogva felfüggesztették úgy, hogy az orra a földet érintse, s a vétkesnek addig kellett gabonát hordania rá, hogy a farok vége eltűnjön a halom alatt. A lefoglalt gabona azt szemléltette, mennyi terményt takarít meg hozzávetőlegesen a macska a patkányok és egerek elől.

Hamarosan rossz világ jött azonban a macskára. A középkori Európában a keresztény egyház parancsára évszázadokon át kínzás, kegyetlenkedés és mártírhalál volt osztlýrésze. Mivel az állat szerepet játszott ősi, pogány szertartásokban, az egyház pokolfajzatnak, a sátán bérencének és boszorkányok cinkosának kiáltotta ki. A hívő keresztényeket szerte földön arra uszították, hogy minél több szenvedést és fájdalmat okozzanak neki. Szent állatból kiátkozott lett. Keresztény ünnepek alkalmával elevenen égettek el macskákat a nyilvánosság előtt. Százezrével nyúzták meg őket élve, feszítették keresztre, verték agyon, sütötték meg vagy dobták le templomtornyokból a papok parancsára a Krisztus vélt ellenségei ellen folytatott inkvizíció részeként.

A házimacska történetének e nyomorúságos fejezetéből szerencsére csak az a máig élő babona maradt ránk örökség gyanánt, hogy a fekete macskát a szerencséivel társítjuk. Az összefüggés nem egyértelmű, mivel az egyik országban jó szerencsét, a másokban pedig balszerencsét jelent, s ez számos bonyodalom forrása. Nagy-Britanniában például jó szerencsét hoz a fekete macska, míg Európa többi részén és Amerikában rendszerint balszerencsét. Egyes vidékeken ma is rendkívül komolyan veszik e babonát. Néhány éve történt például, hogy egy gazdag vendéglős késő éjszaka hazafelé hajtott Nápolytól délre fekvő otthonába, amikor egy fekete macska szaladt át előtte az úton. Megállt és a padkára húzódott kocsijával, mert képtelen volt továbbmenni, amíg vissza nem tér a macska, hogy "feloldja" a gonosz varázst. Meglátta őt egy járőr-kocsi az út szélén parkolni, odahajtott mellé, s a rendőrök kikérdezték, mi dolga ott ily késői órán. Amikor meghallották a magyarázatot, ők sem voltak hajlandók folytatni útjukat, nehogy balszerencsét hozzanak a nyakukra – mit tesz a vak hiedelem! –, s csatlakoztak az autóban kuksolóhoz, a macskára várva.

Bár e babonás félelmek ma is élnek, a macska ismét az a hön szeretett háziállat, mint az ókori Egyiptomban. Nem istenítik ugyan, de nagy tiszteletben áll. Az egyház kegyetlen rágalmait már régen elvetették az egyszerű emberek, s a tizenkilencedik században új, nagymérvű fellendülés

következett be a macskatartásban a szépségversenyeknek és a fajtatiszta állatok széles körű tenyésztésének beköszöntével.

Említettem már, hogy nincsen annyi, speciális feladatra kitenyészített macska-, mint kutyafajta, de számos helyi változat létezik, melyek országról országra szinte spontán módon különböznek egymástól szőrük színe, mustrázata vagy hossza alapján. A tizenkilencedik századi utazók gyűjteni kezdték és magukkal vitték a viktoriánus Angliába a különböző fura küllemű macskákat, amelyekkel jártukban-keltükben találkoztak. Angliában azután gondos tenyésztésbe vették az állatokat különleges tulajdonságaik elmélyítésére. A macskakiállítások népszerűsége nőttön-nőtt, s az elmúlt százötven év alatt száznál is több pedigrés fajtát ismertek el és szabványosítottak Európában és Észak-Amerikában.

Ismereteink szerint valamennyi jelenleg tenyésztett fajta egyetlen nagyfaj, a *Felis sylvestris*, azaz a vadmacska leszármazottja, és keresztezhetőek mind egymással, mind pedig a ma is vadon élő *sylvestris* valamennyi alfajával. A macska háziasításának hőskorában az egyiptomiak a *Felis sylvestris* észak-afrikai alfaját kezdték magukhoz szoktatni. Egészen az utóbbi időkig külön fajnak tekintették e macskafélét, mely a *Felis lybica* nevet kapta. Ma már tudjuk, hogy pusztán a vadmacska egyik alfajáról, az észak-afrikai fakómacskáról van szó, melyet ma *Felis sylvestris lybicának* hívunk. Kisebb, nyúlankabb állat, mint az európai vadmacska, és úgy tűnik, könnyebb a megszelídítése is. Mikor azonban a rómaiak terjeszkedni kezdtek Európában, a magukkal hozott házimacskák alkalomadtán párosodtak az erőteljesebb északi vadmacskákkal, s zömök, testes utódokat hoztak a világra. A mai macskafajtákon is lemérhető e kettősség: egy részük jól megtermett és izmos, mint a círmók legtöbbje; mások nyúlankabbak és szögletesebbek, mint a különféle sziámi fajták. Úgy tűnik, hogy a sziámi macskák és az egyéb karcsú fajták közelebb állnak az egyiptomi őshöz, és háziasított elődeik anélkül szóródtak szét a világban, hogy keveredtek volna a vaskosabb északi macskákkal.

Bár a vélemények megoszlanak, nem valószínű, hogy bármelyik egyéb vadon élő macskaféle szerepet játszott volna a mai házimacska kialakulásában. Tudjuk ugyan, hogy egy másik nagyobb termetű macska, a *Felis chaus*, azaz a mocsári hiúz is kedvelt volt az ókori Egyiptomban, de láthatólag hamar kihullott a rostán. Eredetileg komoly esélyei lehettek a háziasításra érdemes fajok versenyében, mert a macskamúmiák között megtalálható a nagyobb koponyájú mocsári hiúz is. Jóllehet, fogságban a mocsári hiúz az egyik legbarátságosabb állat a vadon élő macskafélék között,

termetre azonban valóságos óriás még a legtestesebb házi macskáinkhoz képest is, és bizonyára ezért szorult háttérbe a háziasítás végső szakaszában.

Könyvemnek nem célja, hogy részletesen ismertesse valamennyi tenyészfaját, de egy rövid áttekintés képet nyújthat arról, hogyan alakult ki korunk "macskaideálja".

A legrégebbi múltra a különböző rövid szőrű macskák tekintenek vissza, melyek az Európában a rómaiak által elszaporított állatok leszármazottai. Ezután hosszú szünet következik egészen a tizenhatodik századig, amikor hajók érkeztek keletről Man szigetére, magukkal hozva egy különös, farkatlan állatot, amelyet ma manx macska néven ismerünk. Furcsa; nyomorék külseje miatt sohasem vált igazán népszerűvé, bár számos rajongója akad. Körülbelül ekkor jelent meg Európában az első hosszú szőrű cica, a gyönyörű angóra is, melynek őshazája Törökország. Később, a tizenkilencedik század közepén tündöklését erősen elhomályosította azonban egy még bujább szépség, a pazar bundájú, kisázsiai perzsa macska.

A tizenkilencedik század végén – mintegy a másik végletként megérkezett a Távols-Keletről a szögletes, nyúlánk sziámi macska. Páratlan egyéniségével – sokkal elevenebb és ragaszkodóbb ugyanis, mint legtöbb rokona – a macskabarátoknak egészen új táborát ejtette rabul. Míg a perzsa ideális gyerekpótléknak bizonyult pufók, bolyhos külsejével és meglehetősen gyermeketeg, tömpe pofácskájával, a sziámi sokkal élénkebb partner.

A sziámi megjelenésével körülbelül egy időben importálták Arhangelszkból az orosz kék fajtát, valamint a mai Etiópia területéről származó abesszin macskát, amely miniatúr pumát formáz.

A sötét színű burma macskák az 1930-as években kerültek az Egyesült Államokba, majd onnan Európába. A hatvanas években jó néhány szokatlan fajta jelent meg spontán mutációként a színen: így például a bizarr szfinx, egy Kanadában kitenyésztett, csaknem csupasz macska; a rövid, göndör szőrű cornish és devon rex; valamint a skót lógó fülű macska.

Az 1970-es években jutott el az Egyesült Államokba a japán csonka farkú macska, mely furcsa kis farkcsonkjával félig-meddig úgy fest, mint a manx macska; a göndörkés bundájú, drótszőrű macska mutáció eredményeként jött létre Amerikában; a macskagyűlölő emberek elől mocsaras vidékeken megbúvó szingapúri macska pedig Kelet-Ázsiából került az amerikai piacra, és a keresetségen az egzotikus Szingapúra nevet kapta.

Végezetül említést érdemel a legkülönösebb vérmérsékletű macskafajta, az úgynevezett "rongybaba". Ha felemeljük, olyan ernyedten csüng kezünkben, mint egy bábu. Hihetetlen szelídségével azt a benyomást kelti, mintha

állandóan kábítószer hatása alatt lenne. Semmi sem hozhatja ki a sodrából. Kaliforniában tenyésztették ki.

A lista korántsem teljes, de segít fogalmat alkotni a tiszta vérű macskák rajongói számára elérhető fajták széles választékáról. A legtöbb említett fajta számos változatban és színárnyalatban létezik, ami sokszorosára növeli a kiállítási kategóriák számát. Valahányszor egy újdonsült fajta kerül a piacra, hamarosan összeakasztják a bajszukat – ha nem is a macskák, de az új tenéyszvonal fanatikus hívei és a legrangosabb macskakiállításokat felügyelő, méltánytalanul "szőröző" hatóságok. Legutóbb az imént említett "rongybaba" körül folyt a csetepaté: ideális a mozgássérültek számára, hangoztatják szószólói; túlságosan sebezhető, feleli rá kórusban az ellentábor.

Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy jelentős nézeteltérések vannak az egyes kiállítási hatóságok között is. Amikor az Angliában székelő Macskabarátok Kormányzótanácsa elfogadja az amerikai Macskabarátok Egyesületének égisze alatt kitenyésztett új fajtákat, a két szervezet néha teljesen eltérő nevet ad ugyanannak a fajtának. Mindez ártalmatlan szórszálhasogatás azonban. Végeredményben a heves szócsatákkal járó izgalom növelik az érdeklődést a pedigrés csodacicák iránt, ami csak használhat a macskatenyésztésnek.

A szépségversenyek komolysága emeli a macska rangját, s ez hosszú távon a közönséges utcai macskáknak is előnyére válik. És ők teszik ki házimacskáink zömét, mert az átlagember számára ahogyan Gertrude Stein mondaná – a macska attól macska, hogy macska. A különbségek pedig, legyenek bármilyen megkapóak, csupán felszíniek. Változatos külleme ellenére valamennyi macska bátran elbüszkélkedhet őseitől örökölt páratlan érzékszerveivel, csodálatos hangskálájával és testének kifejezőképességével, vadásztudományával, fejlett terület- és státuszvédelmi módszereivel, különösen bonyolult szexuális magatartásával és odaadó anyai gondoskodásával. A macska csupa-csupa meglepetés – amint a későbbiekben magunk is látni fogjuk.

Miért dorombol a macska?

A válasz egyértelműnek tűnik. A doromboló macska – elégedett macska. Világos, mint a nap. Pedig nem az. Többször megfigyelték, hogy a macska erős fájdalmában, sebesülten, fialáskor, de akár haldoklás közben is hosszan és hangosan dorombol, holott elégedettségről szó sincs. Az elégedett macska

is dorombol persze, de az elégedettség nem kizárólagos feltétele a dorombolásnak. Sokkal pontosabb és valamennyi esetre igaz az a magyarázat, miszerint doromboláskor az állat jámbor kedvében van, s szeretné tudtára adni, mondjuk, az állatorvosnak, hogy baráti segítségre van szüksége, mert megsérült, vagy a gazdinak, hogy köszönet a barátságáért.

A kölykök egyhetes korban kezdenek dorombolni, elsősorban azért, hogy szopás közben jelezzék az anyának: jól vannak, s a tej akadálytalanul eljut a címzettekhez. Az anyamacska nyugodtan elengedheti magát, hiszen a hálás hangokból látatlanul is tudja, hogy rendben mennek a dolgok. Válaszul visszadorombol kölykeinek, hogy ő is jól van, s kész a további együttműködésre. Ha felnőtt macskák dorombolnak egymásnak vagy gazdájuknak, szinte bizonyos, hogy az eredendő szülő-ivadék kapcsolatból visszamaradt, másodlagos megnyilvánulásról van szó.

A kis testű macskafélék, mint például a házimacska; és a nagymacskák, mint az oroszlán vagy a tigris között az az egyik lényeges különbség, hogy az utóbbiak nem tudnak tökéletesen dorombolni. A tigris az embert barátságos "egyirányú" dorombolással köszönti, ami egy akadozó fűrészfűrés hangjához hasonlít, ellentétben a házimacska "kétirányú" dorombolásával, mely berregő hangot ad nemcsak minden kilégzéskor (mint a tigris esetében), hanem belégzéskor is. A ki-be légzéssel szabályozott ritmikus dorombolásra csukott szájjal vagy a csecsbimbóra tapadva is képesek, s kedvező feltételek között akár órákon át eldorombolnak. Ebből a szempontból tehát lepipálják óriás rokonaikat, melyek vigaszul legfeljebb jól kibömbölik magukat – amiről a kis termetű macskák nem is álmodhatnak.

Miért szereti a macska, ha simogatják?

Mert anyapótléknak tekinti az embert. Az újszülött kiscicákat gyakran végignyálja az anyjuk, és az emberi kéz simogatása igen hasonló érzetet kelt bundán keresztül, mint a macska nyalogató nyelve. A kölykök szemében az anya egyet jelent a táplálékkal, mosdatással és védelemmel. Mivel elválasztásuk után az ember veszi át ezt a szerepet, a háziasított állatok sohasem nőnek fel igazán. Testileg lehetnek tökéletesen fejlettek és szexuálisan érettek, de a tudatuk mélyén – az emberhez fűződő viszonyukat tekintve – megmaradnak kölyökcicának.

Ezzel magyarázható, hogy még az öregebb macskák is áhítoznak gazdájuk anyáskodására: oda-odatulakodnak hozzá, vágyakozó pillantásokkal övezik, s

várják, hogy a pótanyai kéz végre működésbe lépjen, mint óriási nyelv, és cirógassa-simogassa a bundájukat. Simogatáskor igen jellemző, hogy a "pótmama" üdvözlésére mereven felcsapják a farkukat. A kismacsák tesznek így, amikor valódi anyjuk mosdatja őket, s kéri, hogy vizsgálja meg anélkül a tájkukat is.

Miért szagatja ki a macska kedvenc fotelünk huzatát?

E kérdésre rendszerint az a válasz, hogy élesíti a karmát. Igaz, de nem úgy, ahogyan a legtöbben gondolják. A közhiedelem szerint a macska akképpen feni meg tompa karmait, mint a hentes az életlen kést. A valóságban azonban lehántja karmairól az elöregedett, kopott szaruréteget, s kibontja alóla vadonatúj, villogó fegyvereit. Inkább a kígyó vedléséhez, semmint egy konyhakés élezéséhez hasonlítható a folyamat. Ha valaki végigfuttatja kezét a fotelen, ahol a macska a huzatot tépdeste, előfordul, hogy szarudarabkák akadnak a kezébe, melyeket letört karomnak vél, és ijedtében arra gondol, hogy a cica karma véletlenül beleakadt egy makacs szövetdarabba, ami felsértette a mancsát. A "letépett karom" azonban nem egyéb, mint külső szaruréteg, amely megérett a levedlésre.

Hátsó lábával nem végez ilyen erőteljes "fenőmozdulatokat" a macska, hanem a fogával hántja le a karmok vásott burkát.

A mancs edzésének fontos szerepe van a karmok behúzását és kimeresztését végző szerv erősítésében is, ami elengedhetetlen a macska számára a zsákmányszerzéshez, a párviadalhoz és a mászáshoz.

A harmadik szerep, amelyre kevesen gondolnánk, a fotel megjelölése. Az állat mellső talpvánkosaiban illatmirigyek találhatók, melyeket a macska erősen a tépdesett huzathoz dörzsöl. A ritmikus fenőmozdulatok – bal mancs, jobb mancs – illatanyagot préselnek a szövet felületére, és be is dörgölik, mintegy a macska névjegyével látva el a bútort. Ezzel magyarázható, miért éppen kedvenc fotelünket részesíti előnyben az állat. Reagál a gazda testének kipárolgására, s hozzáteszi a magáét. Sokan drága karomfenő póznát vásárolnak az állatkereskedésben, s gondosan átítatják macskamentával, hogy még vonzóbbá tegyék; ám keserűen csalódnuk kell, amikor a macska undorral elfordul a friss szerzeménytől, s folytatja a fotel tépdesését. Megoldást jelenthet, ha egy régi pulóvert akasztunk a fenőoszlopra, ha azonban a macska végleg kinevezett egy fotelt vagy a ház bármely más pontját "manikűröző" helyéül, rendkívül nehéz elszoktatni onnan.

Végső elkeseredésükben némelyek ahhoz a kegyetlen megoldáshoz folyamodnak, hogy megfosztják az állatot karmaitól. Amellett, hogy a beavatkozás erős fájdalmat okoz, a macskát pszichológiai károsodás is éri, mert komoly hátrányba kerül mászaskor, vadászat közben vagy ha társaival érintkezik. Karom nélkül csak félig macska a macska.

Miért hemperedik a macska üdvözlésképpen a hátára?

Ha belépünk a szobába, s néhány kedves szóval köszöntjük a szőnyegen ejtőző cicát, előfordul, hogy válaszul a hátára hemperedik, messze kinyújtóztatja a lábát, ásít, a karmait próbálgatja, és finoman táncoltatja a farka hegyét, miközben figyeli, milyen szándékkal közeledünk hozzá. Macskáéknál ez a baráti üdvözlés passzív viszonzásának módja – de kizárólag családi használatra. Kevés macska szolgáltatná így ki magát, ha idegen lép a szobába, mivel a hanyatt fekvő állat különösen sebezhető. Éppen ebben áll a baráti gesztus lényege. Szinte hallani, hogy így szól: – Nézd, a hátamra fordulok, s odakínálom a hasamat, hogy végtelen sebezhetőségemmel bizonyítsam, mennyire megbízom benned.

Ha mozgékonyabb kedvében lenne az állat, rohanna a gazdi lábához törleszkedni, de az álmos, lusta macska inkább a hátára hemperedik. Az ásítás és nyújtózkodás azt jelzi, hogy álmos a cica, és szendergését csak ennyire, s nem jobban kívánja félbeszakítani. A fark enyhe táncoltatása kezdődő belső konfliktusra vall – az állat maga sem tudja, hogy heverjen-e tovább, vagy talpra ugorva köszöntse gazdáját.

Könnyen pórul járhat, aki azt hiszi, hogy a hanyatt fekvő macska feltétlenül engedi megsimogatni testének lágyabb részeit. Látszólag valóban kitárulkozik, de a barátságos szándékkal közeledő kéz gyakran ingerült mancsokra talál. A macska nagyon óvja a hasát, és nem szereti, ha gyomrozzák, kivéve, ha különösen bizalmas viszonyban áll az emberrel. Ilyen esetben szinte bármit megenged gazdáinak; a legtöbb macska azonban úgy véli, jobb az óvatosság, s a lágy részeihez való közeledésnél szab határt a bizalmaskodásnak.

Miért törleszkedik a macska üdvözléskor a lábunkhoz?

Főleg azért, hogy fizikai kapcsolatot létesítsen velünk, de más is rejlik a cselekedete mögött. Először rendszerint a homlokát vagy a pofacsontját

dörgöli a lábunkhoz, majd teljes horpaszával törleszkedni kezd, s esetleg lágyan körülfonja lábunkat a farkával. Ekkor felnéz, majd megismétli a szertartást, néha egymás után többször. Ha lehajolunk és megsimogatjuk, még hevesebben törleszkedik, s gyakran a szája szélével vagy a homlokával is megbökdösi a kezünket. A ceremónia végeztével szépen odébb ballag, leül, és tisztára nyalja a horpaszát.

Valamennyi mozzanatnak megvan a jelentősége. Valójában a macska illatot cserél velünk. Homlokán, szája két oldalán és a farktővénel különleges váladékmirigyek találhatóak. A macska tudunk nélkül megjelöl bennünket a mirigyek által kiválasztott illatanyag segítségével, amely túlságosan finom a durva emberi orr számára, a macskának azonban fontos, hogy érezze szagát kétlábú barátain, mert így sokkal otthonosabban érzi magát közöttünk. Az is fontos, hogy a macska leolvassa a mi szagjelzéseinket. Ezért törleszkedik hozzánk üdvözléskor a horpaszával, majd leül, hogy "megízleljen" bennünket, azaz végignyalja a bundáját, melyet előzőleg gondosan a lábunkhoz dörgölt.

Miért ágaskodik fel némelyik macska gazdája üdvözlésére?

Miközben a macska próbál idomulni gazdáihoz, komoly gondot jelent számára, hogy túlságosan magasnak találja az embert. Úgy érzi, mintha a fellegekből szólna a hangja, s egy ilyen óriást nem tud macskához illően üdvözölni sem. Hogyan dörgölhetné vajon pofácskáját a gazdi arcához? Sehogy. Be kell érnie azzal, hogy a lábához vagy simogató kezéhez törleszkedik. Ösztönösen igyekszik azonban mind közelebb kerülni gazdája fejéhez. Szándéka jeléül kiegyenesített hátsó végtagjaira támaszkodik, s mellső két lábával egyensúlyozva egy pillanatra felágaskodik, azután visszahuppan a földre. A macska ágaskodása tehát a fejek összedörgölésének jelképes formája. Mindjárt érthetőbbé válik a magyarázat, ha megfigyeljük, hogyan köszöntik olykor a kölykök a fészekre visszatérő anyjukat. Amikor már elbírja őket a hátsó lábuk, pipiskedve az anyjuk feje felé nyomakodnak a buksijukkal. El nem érik ugyan, s végül az anyának kell lehajolnia hozzájuk, de a szándék így is nyilvánvaló. A fejek összeérintése – miként a törleszkedés általában – arra szolgál, hogy a macskák kicseréljék és közös, családi illatú vegyítsék egyéni illatukat. Némelyik macska igen találékony módszerrel igyekszik még közelebb kerülni az üdvözölni kívánt barátja fejéhez. A

szánalmas kis ágaskodásféle helyett felugrik egy alkalmas bútorra, s onnan próbál a gazdi arcához törleszkedni.

Miért dagaszt a macska mellső két lábával az ölünkben?

Számtalanszor megesik valamennyi macskatulajdonossal, hogy az ölében terem és komótosan elhelyezkedik a cica, majd kisvártatva ritmikusan váltott manccsal dagasztó-taposó mozdulatokba kezd. Az ütem szándékosan vontatott, mintha a macska lassúdad mozgással mérné az időt. Ahogy gyorsul a ritmus, működésbe lépnek a karmok is, s ez az a pont, ahol a gazdi rendszerint megelégedi a dolgot, s vagy elhessegeti, vagy fogja és finoman a padlóra hupantja az állatot. Macskánk láthatólag zokon veszi a hirtelen elutasítást, ám a gazdi is jócskán meglepődik, amikor lesepregetvén öléből a macskaszórt, észreveszi: dagasztás közben elcsurrant az állat nyála. Mi történhetett vajon?

Ahhoz, hogy megtaláljuk a választ, lássuk, hogyan viselkednek szopás közben a macskakölykök. Apró mancsaikkal ők is egyre gyúrják, gyömöszölik az anyjuk hasát, serkentve a tej kiválasztást; s az ínycsiklandó nedűre várakozva bizony el-elcsurrannak a nyáluk. A "fejmozdulatokat" igen lassan, kb. két másodperces időközönként végzik, élénk dorombolás kíséretében. Amikor felnőtt állat dagaszt az ölünkben, voltaképpen infantilizmusának vagyunk a tanúi. Úgy látszik, hogy a kényelmesen üldögélő gazdi valósággal hívogatja a macskát: – Én vagyok az anyád, nézd, leheveredek, és kész vagyok szoptatni téged. – A felnőtt macska visszaforgatja magában az idő kerekét, gyermekdeden az ölünkbe kuporodik, s elégedetten dorombolva eljótssza a tej kiválasztást serkentő mozdulatokat.

A macska meghittnek és szeretetteljesnek érzi a pillanatot, s fel sem foghatja, miért úzi el a megkarmolászott gazdi. Egyetlen szerető macskamama sem tenne ilyet. Ki érti az embereket? Pedig a macska kifejezetten anyafigurát lát gazdáiban, hiszen tőlük kapja (tálkában) a tejet, minden egyéb táplálékkal együtt, s ők is felkínálják a hasukat; mihelyt rákezd azonban a csecsszopó korában beidegződött fejmozdulatokra, hirtelen dühbe gurulnak – ki érti, miért? –, s ellökik maguktól az álcsecsemőt.

Íme, egy klasszikus példa arra, milyen félreértések adódhatnak macska és ember között. Számos hasonló eset elkerülhető, ha tudomásul vesszük, hogy anyapótléknak tekintett gazdáival szemben a házimacska kifejlett korára is megmarad kölyökcicának.

Miért temeti el a macska a piszkát?

Rendszerint az állat végtelen tisztaságszeretetével magyarázzák e jelenséget. Sokan oda is dörgölik a mosdatlan ebek gazdáinak orra alá, hogy a macska magasabb rendű a kutyánál. Az alaposabb oknyomozás során hamar megdőlt azonban a magyarázat, hogy az ürülék elásása a macska kifinomult higiéniai érzékére vall.

Piszkának elkaparásával az állat valójában hátrahagyott szagát kívánja tompítani. Az alárendelt egyedek tesznek így, melyeket szerénységre készítet társadalmi rangjuk. Egyértelműen bebizonyosodott az állítás igazsága a kőbor macskák társadalmi szokásainak vizsgálatakor. Kiderült, hogy a domináns kandúrok nemhogy nem kaparják el ürüléküket, de kivagyri módon buckákra vagy egyéb "messze szagló" magaslati pontra piszkolnak. Csak a gyengébb, elnyomott macskák rejtik el ürüléküket. Az a tény, hogy az ember mellett élő cicák szinte mindig gondosan eltakarítanak maguk után, jól példázza, mennyire gazdájuk (esetleg környékbeli riválisaik) alárendeltjének érzik magukat. Nincs ebben semmi meglepő. Jóval erősebbek vagyunk, mint a macska, s kezünkben tartjuk éltető elemét – a táplálékot. Dominanciánkat kölyökkorától fogva elismeri, s szinte sohasem vonja kétségbe. Még a nagymacskákat is, mint például az oroszlán, egy életen át függőségben tudják tartani szakképzett ápolóik; ezért aligha meglepő, hogy a törekeny házimacska félelemmel vegyes tisztelettel viseltetik az ember iránt, és sohasem mulasztja el betemetni ürülékét.

Az ürülék elkaparása persze nem szünteti meg, csak erősen csökkenti a szagot. Ily módon a macska folyamatosan érezteti jelenlétét, de csak addig a pontig, hogy a szagjelzések ne váljanak fenyegetővé.

Miért fordít a macska olyan sok időt bundája ápolására?

Kézenfekvő a válasz: hogy tisztán tartsa magát – ám a gyakori mosdásnak egyéb oka is van. Amellett, hogy a macska igyekszik megtisztulni a portól, piszoktól vagy a frissen elfogyasztott étel maradványaitól, a bunda nyaldosása lesimítja a szőrszálakat, melyek hatékonyabb szigetelőréteget képeznek ezáltal.

A borzas bunda rossz hőszigetelő, ami komoly veszélyt jelenthet télvíz idején.

Nemcsak a hideg ellen kell védekezni azonban. A macska könnyen felhevül a nyári hőségben, amikor külön feladata van a fokozott mosakodásnak. Ellentétben az emberrel, a macskának nincsenek az egész testét behálózó verejtékmirigyei, ezért nem tud izzadni sem, amivel gyorsan lehűthetné magát. A zihálás segít valamit, de nem elégséges. Újra és újra végig kell hát nyalogatni a bundát, hogy minél több nedvesség kerüljön rá. A nyál párolgása ugyanúgy hűti a testet, mint az ember bőréről elillanó verejték.

Napozás után a macska még hevesebben mosdik, mint egyébként. Nem egyszerűen arról van szó – bármilyen csábító is a feltételezés –, hogy ilyenkor különösen felhevül a test, hanem arról, hogy az állat bundáját érő napfény a szervezet számára nélkülözhetetlen D-vitamint termel, mellyel a macska szőrének nyalogatása révén egészíti ki étrendjét.

A macska izgalmban is gyakran tisztálkodik. Ilyen esetekben feszültségevezető mosakodásról beszélünk, amely feltehetően valamilyen éles helyzetben fellépő izgalom enyhítésére szolgál. Ha az ember konfliktusba kerül, gyakorta megvakarja az üstökét. A macska ehelyett a bundáját nyalogatja.

Aki dajkált már cicát, tapasztalhatta, mit tesz az állat, amikor kikerül gazdája öléből. Odébb ballag szépen, leül, és szinte bizonyos, hogy mosakodni kezd – de nemcsak azért, hogy lesimítsa kócos bundáját. Simogatás közben rávisszük a szőrére kezünk illatát, ami bizonyos fokig elnyomja az állat szagát. A bunda nyalogatása helyreállítja az illategyensúlyt: az emberét csökkenti, a macskáét pedig erősíti. A mi életünket a vizuális jelek uralják, ám a macska számára sokkal fontosabbak a szagingerek. Zavarja, ha túlságosan erős a bundáján az idegen illat, s gyorsan segít a dolgon. Agyonsimogatott szőrének buzgó nyaldosása azonban azt is jelenti, hogy az állat szereti kezünk "ízét", s szívesen fogadja a verejtékmirigyeink által közvetített jeleket. Lehet, hogy mi nem érezzük kezünk illatát, de a macska igen.

Végezetül, a bunda cincálása – mely jellegzetes mozzanat a macska tisztálkodásában – fontos szerepet játszik a szőrszálak tövénél található külső elválasztású mirigyek serkentésében. A mirigyek váladéka nélkülözhetetlen a bunda vízhatlanná tételéhez, s az érdes nyelv szapora mozdulatai elősegítik az esővíz elleni védekezést.

A bunda ápolása tehát jóval több egyszerű tisztálkodásnál. Amikor a macska mosdik, nemcsak piszoktól és betegségektől védi magát, hanem a hidegtől, túlzott felhevüléstől, vitaminhiánytól, feszültségtől, idegen

szagoktól, és attól is, hogy csuromvizessé ázzon a bundája. Nem csoda tehát, hogy az ébrenlét óráiban annyi időt szentel a testápolásnak.

Veszélyeket is rejt azonban a túlzott mosakodás. A vedlő és a hosszú szőrű állatok emésztőcsatornájában egykettőre nagy mennyiségű szőr halmozódik fel, mely labdacsokká alakul, és bélelzáródást okozhat. A macska rendszerint baj nélkül kiöklendezi a szőrgombócokat, de ha túlságosan megnőnek, komoly veszélyt jelentenek az állatra. Az ideges természetű macska csak tovább árt magának a feszültség levezetését célzó, túlságosan gyakori mosdással. Feltétlenül meg kell tudni, mi váltja ki nála a fokozott izgalmat, és meg kell szüntetni a bajforrást. A vedlő és a hosszú szőrű macskák számára a megelőzés egyetlen módja, ha gazdájuk rendszeresen fésüli-keféli a bundájukat, eltávolítva a felesleges szőrszálakat.

A macskakölykök mintegy háromhetes korban kezdik ápolni a bundájukat, de anyjuk születésüktől fogva mosdatja őket. A mosdatás nemcsak anya és kölyke, de olyan felnőtt macskák között is gyakori, melyek együtt nőttek fel és erősen kötődnek egymáshoz. Elsődleges funkciója nem a kölcsönös higiénia, ha nem sokkal inkább a két állat baráti kapcsolatának megszilárdítása. Tény, hogy a macska szereti, ha megtisztítják a bundáját olyan helyeken, ahová nehezen vagy egyáltalán nem ér el a nyelve. Ezzel magyarázható, miért tekinti az állat a gyengédség netovábbjának, ha a füle mögött cirógtatják.

A macska általában meghatározott sorrendben tisztálkodik. Teljes "mosás-fésülés" esetén a rutinműveletek a következők:

1. Megnyalja a szája szélét.
2. Nedvesre nyalja egyik mancsának oldalát.
3. A nedves manccsal átdörzsöli a fejét-fülét, szemét, pofacsontját és állát is beleértve.
4. Hasonlóképpen megnedvesíti a másik mancsot is.
5. Átdörögli a fej ellentétes oldalát.
6. Végignyalogatja mellső végtagjait és a vállát.
7. Majd mindkét oldalát.
8. Majd a nemi szerveit.
9. Majd a hátsó végtagjait.
10. Végül tövétől a hegyéig tisztára nyalja a farkát.

Ha közben bármiféle akadályba – például egy gubancos szőrcsomóba – ütközik a nyelv, a macska félbeszakítja a mosdást, és rágcsálni kezdi a bundáját. Amikor sikerült kisimítania a szőrét, folytatja a tisztálkodást. Igen jellemző mozzanat a lábfej és a karmok rágcsálása a piszok eltávolítása és a

karmok ápolása céljából. A macska bonyolult mosakodása eltér számos egyéb emlősállat tisztálkodási szokásaitól. A patkány és az egér például a teljes praclijával mosakszik, amíg a macska csak a mancs oldalát és lábszárának egy részét használja. A rágcsálók továbbá hátsó végtagjaikra kuporodnak, és mindkét praclijukkal egyszerre tisztálkodnak, ellentétben a macskafélékkel, amelyek felváltva dolgoznak mellső végtagjaikkal, és közben az éppen használaton kívülre támaszkodnak. A természetbúvárok rendszerint átsiklanak az ilyen finomságok fölött, s csak annyit konstatálnak, hogy javában tisztálkodik az állat. A gondos megfigyelés során kiderül azonban, hogy valamennyi faj sajátos, bonyolult műveletek egész sorát hajtja végre mosdás közben.

Miért csóválja a macska a farkát?

Általános hiedelem szerint a macska azért csóválja a farkát, mert dühös – ám ez csak részben igaz. A jelenség valójában belső konfliktusra vall. Egyszerre két dolgot szeretne csinálni az állat, s a két impulzus ellentmond egymásnak. Például, ha az éjszaka kellős közepén nyávogni kezd a cicánk, mert sétálhatnékja támadt, ám az ajtó kinyitásakor látja, hogy szakad az eső, elképzelhető, hogy csóválni kezdi a farkát. Ha kirohan az éjszakába, aztán morcosan megtorpan, s eközben cafattá ázik a bundája, még hevesebben fogja jártatni a farkát. Majd dönt, és vagy visszaroohan a védelmet jelentő házba, vagy elindul, hogy az időjárással dacolva végigjárja a fennhatósága alá tartozó területet. Mihelyt a konfliktus – így vagy úgy – megoldódik, azonnal megszűnik a fark csóválása.

Nem arról van szó tehát, hogy dühös a macska. A düh nem más, mint frusztrált támadókedv, és a felhőszakadás nem agressziót vált ki az állatból. Frusztrációjának oka, hogy a kalandvágy kiélésében gátolja a macskafélék erős ösztöne testük melegen és szárazon tartására – és viszont. Ha az ellentétes motivációk átmenetileg kiegyenlítik egymást, az állat egyiknek sem tud engedelmeskedni, s csak áll meredten, és csapkod a farkával. Bármely két egymásnak ellentmondó impulzusra hasonlóan válaszolna, s csak akkor mondhatnánk, hogy dühében csóválja a farkát, ha az egyik impulzus a támadókedv lenne, melyet legyőz benne a félsz vagy más ellentétes érzés.

Ha igaz, hogy macskáknál a fark csóválása belső konfliktusra vall, vajon honnan ered maga a mozdulat? Figyeljük csak meg, miként egyensúlyoz az állat egy keskeny párkányon. Ha úgy érzi, hogy kibillen az egyensúlyból,

farka – mint valamely egyensúlyozó szerv – azonnal oldalra lendül. Ha ölünkbe vesszük a cicát, s felváltva hol balra, hol pedig jobbra dőlünk egy kicsit, látni fogjuk, hogy ritmikusan himbálni kezdi a farkát. Innen ered a fark csóválása belső konfliktus esetén is. Mivel a két motiváció egymással ellentétes irányba hat, a fark úgy viselkedik, mintha az állat teste előbb erre, majd arra billenne. Az evolúció során a fark fontos üzenethordozóvá vált a macskák jelrendszerében, s a csóválás időközben eléggé felgyorsult ahhoz, hogy azonnal felismerhetővé váljék. Ma már annyival fürgébb és ritmikusabb a mozdulat, mint a hagyományos értelemben vett egyensúlyozáskor, hogy első látásra kitűnik, az állat inkább érzelmi, semmint pusztán fizikai konfliktusba került.

Miért fröcsköli a kandúr vizeletét a kerítésre?

A kandúr oly módon jelöli meg vadászterületét, hogy erős vizeletsugarat lövell hátra a függőlegesen elhelyezkedő tereptárgyakra. Célba vesz falat, bokrot, farönköt, kerítésoszlopot vagy bármely más fix pontot. Különösen azok a helyek vonzzák, ahol ő maga vagy társai már letették a névjegyüket, s friss szagmintájával mintegy felújítja a kollekción.

A kandúr vizelete hírhedten bűzös, olyannyira, hogy még a mi fogyatékos orrunk is rögvést felismeri. Az ember különösen kellemetlennek találja a szagot, s ez sokakat arra készíten, hogy kasztráltassák hím macskájukat, elejét véve a szaglószerük elleni merényletnek. A macska többi illatjelzését fel sem fogjuk azonban. Például a fején található mirigyek, melyeknek erős dörgölésével szintén üzeneteket közvetít az állat, olyan illatanyagot termelnek, amely fölöttébb sokat mond egy macskának, az ember viszont észre sem veszi.

Egyes szakértők szerint a kandúr vizeletfröcskölése a vetélytársak elrettentésére szolgál. Nincs azonban komoly bizonyíték erre az állításra, és órák hosszú során át folytatott türelmes megfigyeléssel sem sikerült olyan hatást észlelni, amely igazolná az elrettentés szándékát. Ha a mezsgyekaróként szolgáló vizeletjelek valóban fenyegetőek lennének, az idegen macskák visszariadnának, amikor megérik a szagot, s fejvesztve menekülnének a környékről. Csakhogy épp ellenkezőleg reagálnak. Ahelyett, hogy takarodót fújnak, kifejezetten vonzzák őket a szagjelzések, amelyeket nagy érdeklődéssel szimatolnak körbe.

Ha nem elrettentésre, akkor hát mire valók a macska területét határoló vizeletnyomok? Vajon milyen üzenetet hordoznak? Nos, szerepüket leginkább a mi hírlapjainkhoz hasonlítanám. Reggelenként elolvassuk az újságot, s folyamatosan értesülünk a világ dolgairól. A macska körbejárja vadászterületét, s a szagjelzéseket olvasva mindent megtud a macskatársadalom legfrissebb eseményeiről. Ellenőrizheti, mennyi idő telt el legutóbbi látogatása óta (azaz mennyit gyengült a kifecskendezett vizeletének szaga), s azt is megtudhatja, hogy ki haladt még át a területen, s iratkozott fel a szaglistára és mikor. Valamennyi vizeletnyom elárulja továbbá tulajdonosának pontos kilétét, és azt, hogy ottjártakor milyen hangulatban volt éppen. Ha macskánk úgy dönt, hogy maga is felfrissíti korábbi jelzéseit, olybá vehetjük tettét, mintha beküldené egy lírai költeményét a *The Times*-nak, s mellékelné hozzá a névjegyét – mindezt egyetlen vizeletsugár formájában.

Lehet vitatkozni rajta, nem túlságosan erőszakolt-e a fenti elmélet, mondván, hogy a kandúr vizeletfröcskölése nem több a testben felgyülemelő salakanyag kiválasztásánál. Ha a macskának tele a hólyagja, vizelni fog, ha pedig üres, akkor nem. A valóság azonban cáfolja ezt az érvelést. Megfigyelték, hogy az állat kötött menetrend alapján jelöli meg a különböző tárgyakat, függetlenül hólyagja telítettségétől. Ha történetesen sok folyadék gyűlt össze, akkor valamennyi vizeletsugár kiadós. Ha majdnem üres a hólyag, akkor a macska takarékosan adagol. A fröcskölések *száma* és a szagjelekkel körülhatárolt terület azonban nem változik – bármennyi folyadékot ivott is előzőleg az állat. Sőt akkor is folytatja jelző körútját, ha időközben elfogyott a vizelete. Gondosan felkeres minden egyes mezsgyekarót, hátat fordít neki, felcsapja és megrázogatja néhányszor a farkát, aztán megy tovább. A vizeletfröcskölésnek külön indítatása van tehát, melynek lényege, hogy az állat demonstrálja a macskatársadalomban betöltött rangját.

Kevesen tudják, hogy a nőstény macskák és mindkét nem ivartalanított egyedei is végeznek vizeletfröcskölést, akár a kandúr. A különbség csak annyi, hogy ritkábban teszik, és vizeletük szaga kevésbé bántja az orrunkat, ezért szinte észre sem vesszük.

Mekkora a macska vadászterülete?

A házimacska vadon élő társai meglehetősen kiterjedt vadászterületet birtokolnak; egy hím például hetven hektárt is bejárhat. Az elvadult

házimacskák, melyek a sűrűn lakott vidékektől távol élnek, ahol korlátlan szabad terület áll rendelkezésre; szintén igen tekintélyes mozgástérrel rendelkeznek. A hagyományos életmódot folytató tanyasi macskák is alig kevesebb területet mondhatnak magukénak: a kandúrok birodalma akár hatvan hektárig is terjedhet. A tanyasi nőstény macskák vadászterülete már jóval szerényebb – átlag hat hektár. A nagyobb városokban és a peremkerületekben azonban majdnem olyan zsúfoltan élnek a macskák, mint az emberek. A városi macska territóriumuma csak töredéke vidéki rokonai vadászterületének. Becslések szerint a Londonban élő gazdátlan macskák alig több mint kétszáz négyszögölnyi területtel rendelkeznek fejenként. A becses szobacicák élettere sok esetben még korlátozottabb, attól függően, hogy mekkora kert tartozik a gazdi házához. Ahol sűrűn tartanak kedvtelésből macskát, előfordul, hogy mindössze hús négyszögöl jut egy állatra.

Mozgásterének nagyfokú változatossága remekül bizonyítja a macska alkalmazkodóképességét. Az emberhez hasonlóan jól túri, ha élettere erősen összezsugorodik. A fenti adatokból könnyű kiszámítani, hogy a világ valamely távoli részén élő vadmacska birtokával azonos nagyságú, zsúfolt városi területen átlagosan 8750 cicát tartanak pusztán kedvtelésből. Az a tény, hogy az egymás hegyén-hátán nyomorgó macskák viszonya mégsem válik zűrzavarossá vagy elfajulttá, jól példázza társadalmi toleranciájukat, ami bizonyos fokig meglepő, különösen, ha arra gondolunk, mennyit dicsérik a kutyát közösségi szelleméért, hangsúlyozva ugyanakkor, hogy a macska sokkal inkább magának való állat. Ha választhat, tényleg szívesebben van egyedül, de akkor sem esik kétségbe, ha farknyújtásnyira élnek tőle a többiek.

Számos tényező segíti a macskát a zsúfoltság elviselésében. Ami a legfontosabb: táplálékát a gazdájától kapja, így nem kell naphosszat zsákmány után kajtatnia. Megmarad a vágy, hogy portyázni induljon – a jól táplált macskában is dolgozik a vadászösztön –, de elszántsága már nem az éhes ragadozóé. Ha észreveszi, hogy birtokháborítást követett el, lemondhat a további vadászatról anélkül, hogy éheznie kellene. Ha szűkös területtel kell beérnie, és kijön a gyakorlatból, lehet hogy frusztrálttá válik, de nélkülözni vagy éhen veszni nem fog. Bizonyított tény, hogy minél több ételt kap gazdájától a macska, annál kisebb területet jár be a városban.

Az is segít a macskáknak, hogy gazdáik már felosztották egymás között a területeket, s a kertek határát falak, kerítések vagy sövények jelölik, melyeket könnyű felismerni és védelmezni. Ugyanakkor megengedett bizonyos átfedés a macskák területei között. A nőstények esetében gyakori, hogy több birtok is átfedésbe kerül egy szakaszon, ahol semleges körülmények között találkozhatnak az állatok. A hímeknél – melyek vadászterülete az állomány

sűrűségétől függetlenül rendre tízszerese a nőstényekének – még több átfedést tapasztalunk. Valamennyi hím bejáratos több nőstény birtokára, ami lehetővé teszi, hogy ellenőrizze, mikor melyikük tüzel éppen.

Az átfedés azért megengedett, mert az állatok rendszerint elkerülik egymást a mezsgyekarók látogatása közben. Ha a véletlen úgy hozza, hogy mégis találkoznak, acsarognak egyet, vagy egyszerűen kitérnek egymás útjából, s éberren lesve a vetélytárs mozdulatait, megvárják, amíg rájuk kerül a sor az adott határsáv meglátogatásában.

A kedvtelésből tartott cicák számát természetesen gazdáik szabályozzák a felnőtt állatok ivartalanításával, a nem kívánt alom elemésztésével, vagy a felesleges kölykök értékesítésével, elajándékozásával. De hogyan tartják tiszteletben a gazdátlan állatok a területhatárokat jelentős szaporulat esetén? Egy hatalmas kikötőváros dokknegyedében folytatott részletes felmérés során kiderült, hogy a nyolcvanöt hektárnyi területen kilencvenöt macska él. Évenként mintegy négyszáz utódot hoznak a világra, ami elég tetemes szám – körülbelül tíz kölyök esik egy anyára, vagyis minden nőstény évente átlagosan kétszer fial. Elméletileg évi ötszörösére kellene növekednie az állománynak, a gyakorlatban viszont meglepően kiegyensúlyozott a populáció. A macskák a dokknegyed zord körülményeihez képest elfogadható módon osztották fel egymás között az életteret, és betartják a rendet. A tüzetesebb vizsgálatkor kiderült, hogy csak minden nyolcadik kölyök éri meg a felnőtt kort. Ez az ötvenfős szaporulat éppen ellensúlyozza az öregebb macskák elhullási arányát. Az elhullás leggyakoribb oka (a városi macskapopulációk zöméhez hasonlóan) a közúti baleset.

Közösségi lény-e a macska?

A macskáról rendszerint azt tartják, hogy visszahúzódó, önző állat, amely a maga útját járja, s csak pázráskor vagy egy kis bunyó kedvéért jön össze társaival. A vadon élő állatokra, melyeknek rengeteg szabad terület áll rendelkezésére, valóban illik e jellemzés, ám zsúfoltabb körülmények között ők is hajlandók változtatni szokásaikon. A városokban szabadon élő és a szobában tartott macskák viszont meglepően barátságosak egymással.

A tamáskodók ne feledjék, hogy a háziállatként felnevelt cicák óriás macskának tekintik gazdájukat. A pusztá tény, hogy hajlandók közös fedél alatt élni egy embercsaláddal, jól bizonyítja társadalmi rugalmasságukat. S ez még nem minden. A macska számos egyéb jelét is adja együttműködési és

kölcsönös segítségnyújtási készségének és toleranciájának. Különösen szemléletes példa erre, ha egy nőténynek kölykei születnek. Ismerünk olyan eseteket, amikor más nőtények bábáskodtak a vajúdo mellett, segítettek átrágni a köldökszinórokat, és megmosdatták az újszülötteket. Később megesik, hogy pótmama szerepre is vállalkoznak, élelmet visznek a szoptató anyának, s néha saját fiaik mellé fogadnak idegen alomból származó kölyköket is. Még a kandúrokban is fel-felpislákol az atyai érzés – mosdatják a kicsinyeket és eljátszanak velük.

Mindez persze nem túl gyakori, mégis jól példázza, hogy bizonyos feltételek között sokkal önzetlenebb a macska, mint gondolnánk.

A területhatárok ápolása nemcsak tilalomban, hanem osztozkodásban is megnyilvánul. Az állatok mindent megtesznek azért, hogy elkerüljék egymást, és a konfliktus csökkentése érdekében gyakran más-más időpontban veszik igénybe ugyanazt a vadászkerületet. Emellett meghagynak amolyan "senki macskájának" számító földeket is, ahol a békésen kaszinózó állatok valamilyen okból általános fegyverszünetet tartanak, és kerülnek a komolyabb összetűzést. A városi kóbor macskáknál is gyakori ez a jelenség az alkalmi etetőhelyeken, ahol a legnagyobb egyetértésben verődnek össze, hogy megosztozzanak az alamizsnán, s a "hazai" pályán elképzelhetetlen béketűréssel viselik el egymás közelségét.

E tények ismeretében néhány szakember odáig merészkedett, hogy kijelentse: a macska valójában társas lény, és jóval segítőkészebb, mint a kutya. Ám ez csak ábránd. Társadalmi szokásait tekintve a macska vérbeli opportunist. Vagy beilleszkedik, vagy sem. A kutyák nem engedhetik meg maguknak ezt a luxust, hiszen a kiközösített ebnek pokol az élete; a magányos macska viszont kimondottan örül, hogy békén hagyják.

Ha ez igaz, minek tulajdonítható mégis a korábbi példákban említett kölcsönös segítőkészség? Sok esetben annak, hogy az ember óriás macskabébit faragott az állatból. Mivel átvettük az anyától táplálását és gondozását, a házimacska ivarérett korára is megőrzi gyermeki vonásait, s szellemileg sohasem nő fel igazán. A kölykök pajkos-családiasan viselkednek testvéreikkel és anyjukkal, s megtanulják, hogyan segítik egymást egy kisebb közösség tagjai. Felnőttkorukban is jó hasznát vehetik e képességüknek, melynek hatására kevesebbet rivalizálnak egymással, és magányukból is engednek. Hozzá kell tenni azonban, hogy a városi kóbor macskák sokkal inkább szükségből, mintsem önként alkalmazkodnak a zsúfoltságához.

Vannak állatok, melyek csak zárt közösségekben tudnak élni. Másoknak viszont a teljes magány a lételeme. A macska elfogadja bármelyik életmódot,

s éppen ez a rugalmasság a nyitja több ezer évvel ezelőtti házasítása óta eltelt sikeres pályafutásának.

Miért nyávog a macska, hogy ki szeretne menni, és miért kívánczik szinte nyomban vissza?

A macska gyűlöli az ajtót. Holmi nyílászárókról szó sem volt családjának evolúciója során. Az ajtó akadályozza a szabad mozgást, és lehetetlenné teszi az állat számára, hogy akkor járja be területét és térjen vissza a biztonságot jelentő támaszpontra, amikor neki tetszik. Kevesen tudják, hogy egy villámlátogatás is elég a macskának ahhoz, hogy felmérje a környékbeli társai mozgását, s az információk birtokában visszatérjen a lakásba. Szereti sűrű időközönként megejteni ellenőrző körútjait, de nem marad el sokáig, hacsak váratlan fordulat nem történt a helyi macskapopuláció életében.

Mindez a jószág látszólagos megátalkodottságára vall. Ha bent van, okvetlenül ki szeretne menni, s mihelyt teljesül a vágya, már kívánczik is vissza. Ha nincs egy kis csapóajtó a lakás hátsó bejáratán, a gazdi egész nap pattoghat, hogy a cicus menetrend szerint ellenőrizhesse vadászterületét. Azért járkal ki s be, mint az Orbán lelke, mert a szagjelek blokkolóóra módjára rögzítik a macskák jövés-menését. Valahányszor egy macska nekidörgölőzik valamelyik mezsgyekarónak, vagy vizeletet fröcsköl rá, otthagyja egyéni illatát, amely egyenletes ütemben kezd halványodni, s így a nyom erősségéből pontosan megállapítható, mennyi idő telt el az illat bedörgölése vagy a vizeletfröcskölés óta. A macska azért keresi fel olyan gyakran a területét, hogy megújítsa szagjelzéseit. Dolga végeztével azonban hívogatni kezdi a kényelmes, biztonságos otthon, s ikszedik alkalommal is megjelenik sóvár fizimiskája az ablakban.

Mit jelez a macska a fülével?

Ellentétben az emberével, a macskafélék füle rendkívül kifejező. Nemcsak irányba áll, mint a radar, ha az állat különböző helyekről jövő hangokra figyelmez, de a macska hangulatváltozásaihoz is más-más helyzetet vesz fel.

Öt alapvető fülállást különböztetünk meg, az alábbi hangulatok szerint: nyugodt, éber, izgatott, védekező és agresszív.

A nyugodt macska füle előre s enyhén kifelé mutat, miközben az állat csendben "kagylózza" az innen-onnan szűrődő érdekes hangokat.

Ha a pihenő macska felneszel, s valamely izgalmas részletre összpontosítja figyelmét, a füle "éber üzemmódba" kapcsol. Mihelyt az állat az érdeklődését felkeltő pontra szegezi a szemét, füle az égnek mered, s a kagyló nyílása egyenesen előremutat. Úgy is marad rezzenetlenül, amíg a macska le nem veszi a szemét a célponttól, kivéve, ha hirtelen zaj hallatszik oldalról, amikor is az egyik fül gyorsan irányba fordul anélkül, hogy az állat tekintete követné.

Ha a macska izgatott, mert valamely belső konfliktus, frusztráció vagy rossz előérzet emészti, gyakran idegesen ráng a füle. Néhány vadon élő fajnál különösen szembeszökő ez az állapot a fülükön található hosszú szőrpamát miatt. A házimacska nem büszkélkedhet ilyen ékességgel, és a fülrángás is kevésbé gyakori nála. Néhány fajtának van ugyan egy kis pamacsféleje; így például az abesszin macska aprócska sötét szőrcombókot visel a fülén, de ez csak silány utánzata a sivatagi hiúz díszes szőrpamátjának.

A védekező macska szorosan a fejéhez lapítja a fülét, nehogy megsérüljön a küzdelem során. A párbajhős kandúrok csipkésre tetovált füle bizonyítja, milyen védtelen ez az érzékeny testrész, ha "élesben" megy a harc. Azért is sunyja hátra a fülét a macska, hogy szemből szinte észrevétlenné váljék, s így még busábbnak tűnjön a feje. Van egy fölöttébb különös fajta, a skót lógó fülű macska, amelynek állandóan lekonyul a füle, s ezért úgy tűnik, mintha folyton védekezne az állat – függetlenül tényleges hangulatától. Elképzelni is nehéz, milyen hatással lehet e fura küllem a macska társadalmi életére.

Az agresszív macska, amely félelem nélkül támad, szintén jellegzetesen tartja a fülét. Elfordítja, de nem lapítja le teljesen, s ilyenkor a fül hátoldala néz az ellenfél felé. Ez a legfenyegetőbb jelzés, amelyet macska a fülével adhat. Tulajdonképpen félig éber, félig védekező a fül pozíciója, vagyis előre is szegeződik, és hátra is lapul. A mozdulat arra utal, hogy az állat "balhész kedvében" van. Mintha csak így szólna: – Készen állok a támadásra, s még annyira sem félek tőled, hogy védekezően lelapítsam a fülem! – A macska azért mutatja ellenfelének füle hátoldalát, mert mielőtt teljesen lelapulna, a fülnek előbb hátrafelé kell fordulnia. Az elfordított fül tehát "sunyításra kész", amennyiben az ellenfél mégis támadni merészelne.

Az agresszív fülállás számos tetszetős fülrajzolat kialakulásához vezetett több vadon élő macskafélénél is, különös tekintettel a tigrisre, amely hatalmas, fekete karimájú fehér foltot visel mindkét fülének hátoldalán. Ha a tigris dühös, az élénk fehér foltok láttán kétség sem lehet hangulata felől. A házimacska fülén nem található különleges rajzolat.

Hogyan verekednek a macskák?

A vadon élő macskafélék ritkán mérkőznek meg egymással, mert bőséges szabad tér áll rendelkezésükre, de a városokban és a városok környékén annyira összezsúfolódnak és gyakran át is fedik egymást a macskák vadászterületei, hogy számos perpatvarra és komoly összecsapásra kerül sor, különösen a rivális kandúrok között. Előfordul, hogy meg is ölik egymást, vagy belepesztulnak sérüléseikbe.

A támadó macska legfőbb célja az, hogy elroppantsa ellenfele nyakát-éppen úgy, ahogyan a zsákmányát szokta elejteni. Mivel vetélytársa hasonló termetű és erejű, mint ő, csak ritkán sikerül halálos harapást ejteni rajta. A leggyávább ellenfél is védekezik valamennyire, ezért szinte lehetetlen a nyakához férkőzni.

Emlékezzünk rá, hogy a domináns fenevadak is tartanak a megfélemlített ellenfél kétségbeesett védekezésének következményeitől. Ha sarokba szorítják, még a legpuhányabb macska is latba veti minden erejét, oda-odakap karmaival, és esetleg úgy megsebesíti erősebb ellenfelét, hogy komoly veszélybe kerülhet a későbbi vadászatok sikere, vagyis az állat fennmaradása. Egy hétpróbás párbajhősbe is szorul némi félelem a támadókedv mellé, ha a végső összecsapásra kerül a sor.

A küzdelem menete általában a következő: a domináns állat kiszemeli ellenfelét, s jellegzetes, fenyegető testtartással közelít hozzá: peckesen, szinte lábujjhegyen jár, hogy még hatalmasabbnak tűnjék, mint egyébként. A hatást csak fokozza, hogy közben égnék áll a hátán a szőr. A test vége felé egyre hosszabbak a felszőrök, ezért a hát vonala enyhén felfelé ível a fark irányában. Így a támadó macska körvonala épp ellentétes a földön kuporgó gyengébb ellenfél alakjával.

A támadó füle hátoldalát mutatja ellenfelének, és vad hörgés-morgásnyervogás közepette lassan közeledik hozzá, miközben figyel, nem tesz-e a meghunyászkodó állat valamilyen hirtelen mozdulatot. Hangja rendkívül ellenséges, és szinte felfoghatatlan, hogyan keresztelhetett el bárki egy ilyen hátborzongató hangot tévedésből a kandúr "szerelmi dalának". Ki tudja, miféle szerelmi élete lehet annak, aki e nevet kitalálta? Mondanom sem kell, hogy a kandúr tényleges udvarlásához ennek semmi köze.

Riválisa közvetlen közelébe érve a támadó furcsa, ám igen jellegzetes mozdulatot tesz. Úgy egyméternyire ellenfelétől kissé megemeli és oldalra billenti a fejét, miközben szüntelenül figyel. Aztán lassan előrelép és a másik

oldalra billenti a fejét, mintha fogást keresne. Többször is megismétlődhet e fenyegető mozdulat, amely jelzi, hogy az állat végzetes harapásra készül. Más szavakkal: támadás előtt a macska a fajára jellemző "intenciós mozdulattal" adja tudtul szándékát.

Ha két egyenlő rangú állat találkozik és közelít egymáshoz fenyegetően, hosszú patthelyzet alakulhat ki, amelyben mindkét fél tökéletesen azonos lassú, ellenséges mozgást hajt végre, mintha tükör előtt játszanának. Minél közelebb kerülnek egymáshoz, annál lassúbbak és visszafogottabbak lesznek mozdulataik, mígnem holtpontra jutva hosszan megállnak, ami több percig is tarthat. Közben szabad folyást engednek a macskazenének – morognak és nyivákolnak, de egyik fél sem hajlandó kapitulálni. Megeshet, hogy végül hihetetlen lassan eltávolodnak egymástól. Ha gyorsabban tennék, az egyenlő lenne gyengeségük beismerésével, s azonnal támadásra ingerelné az ellenfelet; ezért mindkét állatnak szinte észrevétlenül kell mozognia, hogy megőrizhesse pozícióját.

Ha a fenyegetés és viszontfenyegetés test test elleni küzdelembe torkollik, az összecsapás úgy kezdődik, hogy egyikük hirtelen rohamra lendül, és megpróbálja elkapni a vetélytárs nyakát. Erre az ellenfél megpördül, és állkapcsával védi magát, majd előresújt, belekapaszkodik a támadóba, és vadul rugdalni kezdi izmos hátsó lábaival. Ez az a pont, ahol a szó szoros értelmében összerúgják a port, s a morgás hirtelen vonításba és nyivákolásba csap át, miközben a két állat a földön hempereg és vonaglik – harapva, marva, rúgva egymást.

A küzdelem túlságosan véres-komoly ahhoz, hogy sokáig tartson. Az ellenfelek gyorsan szétválnak, s farkasszemet nézve egymással, vad morgások közepette folytatják a villongást. Aztán ismét támadás következik, esetleg több is, mígnem egyikük végleg feladja, s hátrasunyított füllel a földön marad. Ekkor a győztes újabb jellegzetes mozdulatot tesz. Úgy fordul, hogy a másik jól láthassa őt, majd élénken szaglászni kezdi a földet, mintha hirtelen mennyei illatra bukkant volna. Olyan átéléssel szimatol, hogy már-már azt hinnénk, valóban talált valamit. Ám ezúttal csak a harc szokásos záróakkordjáról van szó – rítusról, mely hírül adja a sunyító ellenfélnek, hogy a győztes elfogadja a kapitulációt, s hogy a küzdelemnek vége. A szertartás befejeztével a győztes szép lassan odébbáll, majd egy kis idő múlva a legyőzött fél is elkullog, hogy menedéket keressen valahol.

Nem minden harc folyik vérre menően. A kisebb nézeteltéréseket egyszerű "karompárbajjal" intézik el a macskák. Az ellenfelek kivont karommal néhányszor egymás fejéhez sújtanak, s elképzelhető, hogy az előzőekben

ismertetett lovagi szertartás és drámai küzdelem nélkül sikerül rendezniük a vitát.

Miért púposítja a macska a hátát idegen kutya láttán?

Ha egy macska nagy és ellenséges kutyával találkozik, lábujjhegyre emelkedik, és fordított U alakba görbíti a hátát. Nyilvánvaló célja, hogy minél nagyobbak tessenek, és meggyőzze a kutyát, hogy macskájára talált. A magatartás gyökerét a macskák egymás közötti viszonyában kell keresnünk. Ha egy macska vad indulatot érez a másik iránt, s nincs félelem a szívében, peckes lábbal és egyenes háttal közeledik. Ha az ellenfélnek inába szállt a bátorsága és a támadókedve, felgömbíti a hátát, és a földre kuporodik. Amikor kutyával találkozik a macska, az agresszivitás mellett félelmet is érez, s a két ellentétes motívum okozza az állat sajátos viselkedését. Az agresszivitás és a félelem leglátványosabb ismertetőjegyei – a peckes láb, illetve a felpúposított hát – együttesen keltik a "felfuvalkodott" macska látványát. Ha a másik két elemet – az agresszivitásra valló egyenes hátat és a félelmet jelentő kuporgó testtartást – vette volna kölcsön az állat, a hatás távolról sem volna ilyen lenyűgöző.

A nyílt színi átváltozást az is segíti, hogy a peckes láb és a púposított hát mellé az állat a szőrét is égnek mereszti, és oldalával fordul a kutya felé. A négy elem "óriás fenevadat" sugall. A macska akkor is ügyel rá, hogy oldalról mutassa magát, ha hátrál vagy közelít kissé ellenfeléhez, s mint torreador a köpönyegét, feszíti ki testét a kutya orra előtt.

Háta púposítása közben a macska vészjóslóan sziszeg, mint a kígyó, ám a hang vad morgásba csap át, ha az állat megkockáztatja a támadást. Roham közben igyekszik képen törölni a kutyát, s a hatás kedvéért hevesen "köp" egyet. A dörzsölt macska hamar megtanulja, hogy ellenséges kutyával szemben legjobb védekezés a támadás, ám ehhez kötélidegekre van szükség, ha a kutya termete többszöröse az övének. A "fuss, ha kedves az életed" politika kockázatosabb, ugyanis a menekülés felébreszti az ellenfélben a vadászösztönt. A kutya számára a menekülő célpont egyet jelent – élelmet –, s ha egyszer feltámadt benne a ragadozó, szinte lehetetlen megfékezni. Még ha hirtelen bátor ellenállást tanúsít is a macska, kevés az esélye a győzelemre, mert a kutyának a fejébe szökött a vére és – púpos hát ide vagy oda – egyet akar: ölni! Ha viszont kezdettől fogva ellenáll a macska, jó eséllyel indul harcba még a nagyobb testű kutyákkal szemben is, egyszerűen azért, mert

támadás közben nem kelti a "zsákmány" érzetét. A kényes orra felé sújtó éles karmok előtt a kutya hajlamos elegánsan visszavonulni, faképnél hagyva a sziszegő fúriát. Minél vakmerőbb tehát a macska, annál nagyobb biztonságban van a kutyáktól.

Miért "fúj" a macska?

A macska "fújása" és a kígyó sziszegése rendkívül hasonlít egymáshoz, ami bizonyára nem véletlen. Eszerint a macskafélék sziszegése tulajdonképpen megtévesztő mimikri, vagyis a macska kígyónak tetteti magát annak érdekében, hogy ellensége őt is mérges, veszedelmes állatnak vélje.

A sziszegés jellege valóban nagyon kígyószerű. Ha kutyával vagy más ragadozóval találja magát szemközt a macska, félelmében fújni kezd, ami a "megszólalásig" hasonlít egy szorult helyzetben lévő kígyó sziszegéséhez. A ragadozók igencsak tisztelik a kígyót – nem minden ok nélkül –, és többnyire elég hosszan kivárnak a támadással ahhoz, hogy a hullő elmenekülhessen. A habozás rendszerint veleszületett reflex. A támadónak nem kell külön megtanulnia, hogy félje a kígyót. Nem is venné sok hasznát a tanulásnak, mivel az első lecke egyben az utolsó is bizonyulna. Ha a sarokba szorított macskának sikerül megijesztenie támadóját, felébresztve ösztönös félelmét a kígyóktól, határozott előnyre tesz szert, és valószínűleg erre vezethető vissza a macskafélék sziszegő hangjának kialakulása.

A magyarázat mellett szól az is, hogy a megriasztott kígyóhoz hasonlóan a sziszegést gyakorta "köpéssel" kíséri az állat. A sarokba szorított macska emellett jellegzetesen tekergeti, vagy ide-oda csapkodja a farkát, ami szintén a támadni vagy menekülni készülő kígyót idézi.

Ismeretes végezetül, hogy egy fatöngön vagy sziklán összegömbölyödve alvó cirmos macska (mely mustrázatát tekintve igen közel áll az ősi vadmacskafajokhoz), színével és kerekded alakjával félelmetesen hasonlít egy összetekeredett kígyóhoz. Már a tizenkilencedik században is elhangzott olyan szakvélemény, hogy a cirmos macska mintázata nem egyszerű álcázás, hanem jóval inkább a kígyó terepszínű öltözetének közvetett utánzása. A ragadozók, mint például a sas, kétszer is meggondolják e hasonlatosság láttán, hogy lecsapjanak-e az alvó macskára.

Miért csóválja a macska a farkát, ha madarat les a fűben?

Ismerős a jelenet. Melyik macskatulajdonos ne figyelte volna még meg az ablakon át, amint az állat nyakát behúzza, szinte kúszva lopózik egy kismadár után? Lopakodás közben igyekszik oly észrevétlen maradni, amennyire csak lehet, ám hirtelen lóttek a mesterkedésnek, mert az állat farka – mintha csak önálló életre kelt volna – vadul suhogni kezd a levegőben, s nagyjából úgy hat a madárra, mint egy vészlobogó. A kiszemelt áldozat azonnal felrebben, és biztonságos helyre menekül, a faképnél hagyott, felsült ragadozó pedig bambán bámul utána az égre.

A gazdi, aki szemtanúja volt a jelenetnek, értetlenül áll védenca baklövése előtt. Vajon miért hagyja cserben a fark a test többi részét, s tesz hiábavalóvá minden addigi fáradozást? A házimacska vadon élő ősenek bizonyára felkopott volna az álla, ha ilyen műhiba csúszik a vadásztudományába! Tudjuk, hogy a macska élénk farkcsóválása súlyos belső válságra vall és – lévén a test jelrendszerének fontos üzenethordozója – igen hasznos szerepet tölt be a macskák kommunikációjában. Ha azonban az állat vadászat közben is gyakorolja ezt a szokását, amikor egyes-egyedül az áhított zsákmány figyelmét hívhatja fel magára, az egész vállalkozás kudarcba fullad. Miért nem tudja ilyen döntő pillanatban visszatartani az ösztönös mozdulatot?

A válasz kibozásához tekintsük át a macska zsákmányszerzésének szokásos menetét. A vadászat általában nem nyílt pázsiton zajlik, ezért az ember a lehetőségekhez képest keveset tud a macska ragadozó énjéről, mert a megfigyeléshez sok-sok türelemre és gondos rejtőzködésre van szükség. Ha vadászat közben felbukkanunk a színen, automatikusan megzavarjuk az állatot, s így nincs többé mit megfigyelni. A riadóztatott zsákmánynakvaló szépen elmenekül, a macska pedig feladja az üldözést. A felületes szemlélődő számára nem könnyű tehát nyomon követni az eseményeket. Rendszeres és a legnagyobb titokban folytatott macskalesre van szükség, melynek során a következőket tapasztalhatjuk:

Egy: a macska igyekszik állandóan fedezékbe húzódni. Rengeteg időt tölt féltakarásban az aljnövényzetben lapulva, s gyakran csak egy figyelő szempár és pofájának egy része látszik ki a sűrűből. A fark rendszerint rejtve marad. Kettő: sohasem próbálja meg az áldozatra vetni magát, mielőtt testközelbe kerülne. A macska nem üldözi hosszan kiszemelt prédáját. Beiktathat egypár félig futva, félig kúszva megtett gyors szakaszt a cserkészésbe, de aztán megáll és kivár, mielőtt ugrana. Három: a zsákmány rendszerint nem madár,

hanem valamely rágcsálóféle. Az Egyesült Államokban kóbor macskák között folytatott vizsgálódás során kiderült, hogy a madarak csak mintegy négy százalékát adják a macska étrendjének. Kiváló látásuk és sajátos képességük, hogy veszély esetén azonnal levegőbe emelkedjenek, megóvják őket attól, hogy a házimacska kedvelt célpontjává váljanak.

E tények kölcsönhatásával magyarázható a kertvárosi gyepen madarászó macska dilemmája. Először is, a nyílt, gondosan manikűrözött pázsit megfosztja minden természetes fedezéktől, s egész testével láthatóvá válik, ami kétszeresen is rontja az esélyeit. Szinte kizárt, hogy észrevétlenül becserkézhessen, s a fajára jellemző ugrással maga alá gyűrje áldozatát. Ez komoly belső konfliktus elé állítja a macskát: lapuljon-e tovább mozdulatlanul a fűvön, vagy csapjon le a madárra? Vívódás közben dühösen suhogtatni kezdi a farkát; s éppen a fedezék hiánya, amely a konfliktust is okozta, tárja gonoszul a hön áhított zsákmány döbbséteké tekintete elé a hevesen lobogó farkot.

Ha eleve kudarcra ítéltetett a madarászás a nyílt pázsiton, miért próbálkozik mégis újult erővel a macska? Azért, mert rendszeresen feltámad benne a vadászösztön, de vágya teljesítését megnehezíti az ember hatékony védekezése a kártevők ellen. A városokban és a peremkerületekben a modern technika megtizedelte a rágcsálókat, melyek hajdanán valósággal elárasztották a házakat és egyéb épületeket. Kertünk madarai között is akadnak kártékonyak, annyira megkedveltük azonban a látványukat, hogy nem fenyegeti őket hasonló irtóhadjárat. Következésképpen a rágcsálók pusztítására berendezkedett macska természetellenesen egérszegény, ám madarakban annál gazdagabb környezetben találja magát. Nem tudja kiélni veleszületett ragadozó hajlamát, s ez indítja végül arra, hogy belső parancsnak engedelmességgel hasztalanul kuporogjon a nyílt fűvön, s vágyakozva bámulja az elérhetetlen madárkákat. Nem ügyefogyottságában kezdi tehát a prédát orra előtt lengetni a farkát. Mi, emberek kényszerítettük akaratlanul is ezt a különben szemfüles vadászt, hogy elérhetetlen zsákmány után fusson.

Miért csattogtatja a macska a fogát, ha az ablakon át megpillant egy madarat?

Lehet, hogy nem mindenki számára ismerős e kép, de aki látta, nem felejt el. Az ablak párkányán ülő macska meglát odakint egy szemérmetlenül ugrabugráló kismadarat, szúrósan rászegezi a szemét, s közben jártatni kezdi

az állkapcsát. Ezt a rendkívül különös mozdulatot egyesek "dadogásfélének", mások "merevgörcsnek", vagy "a frusztrált macska szagot, gépies tátozásának" nevezik. Mi lehet vajon a jelenség oka?

Önkéntelen, vagyis "vákuum" hatására bekövetkező cselekvésről van szó. A macska jellegzetes, gyilkos harapását mímeli, mintha a szerencsétlen madár valóban a fogai között lenne. Ha gondosan megfigyeljük, hogyan öli meg a macska az áldozatát, látni fogjuk, hogy van egy különleges, azonnali halált okozó fogás, amely rendkívül fontos szerepet tölt be a ragadozóknál. A legfélénekbb áldozat is kitörhet a szorításból, s a macska számára életbevágó, hogy se a madarak éles csőre, se a rágcsálók túhegyes foga ne okozhasson benne kárt. Nincs tehát vesztegetni való ideje. Ahogy áldozatára vetette magát, s mellő végtagjai félelmetes karmainak segítségével leszorította a vergődő testet, rögtön a nyakszirtbe mélyesztí hosszú szemfogait, állkapcsának gyors, fűrészelő mozdulatával behatol a csigolyák közé és átmetszi a gerincagyat. A harapás azonnal harcképtelenné teszi az áldozatot – s pontosan ezt a mozzanatot játssza el a frusztrált macska az ablak mögött, mert nem tud uralkodni magán az orra előtt billegő ínycsafat láttán.

A gyilkos harapás irányát egyébként a kuporgó áldozat hátának törésvonala szabja meg – a mélyedés, ahol a kismadár vagy a rágcsáló feje találkozik a törzzsel. Nem egy állatfaj védekező taktikát dolgozott ki a halálos marás elodázására. Felgömbítik a hátukat, hogy elrejtsek a nyaki mélyedést, s a macska elvétsé a célpontját. Ha a trükk beválik, előfordulhat, hogy a szemfogak olyan helyen marnak a testbe, ahol nem okoznak azonnali halált, s amikor a macska egy pillanatra lazít a fogásán, azt gondolván, hogy bevégezte a dolgát, a sebesült zsákmánynak sikerül biztonságos helyre iszkolnia.

Miért himbálja a fejét a macska, amikor kiszemeli áldozatát?

Amikor a macska áldozatára készül vetni magát, előfordul, hogy ritmikusan ide-oda ingatja a fejét. Számos két szemlencsés látással megáldott ragadozó él ezzel az eszközzel, hogy ellenőrizze, pontosan milyen távolságra van tőle a zsákmány. Ha próbaképpen ingatni kezdjük a fejünket, látni fogjuk, hogy minél közelebb van hozzánk egy adott tárgy, annál inkább kileng szemünk tengelyéből az oldalirányú mozgás hatására. A macska tehát azért himbálja a fejét, hogy minél precízebben bemérje a távolságot, mert amikor áldozatára veti magát, az ugrásnak hajszálpontosnak kell lennie, különben célt téveszt.

Miért játszadozik el olykor a macska áldozatával, mielőtt megölné?

Gyakorta tapasztalhatják elszörnyedve a macskatulajdonosok, hogy dédelgetett kedvencük látható élvezettel kínoz egy egeret vagy kismadarat. Ahelyett, hogy egyetlen harapással megölné, kegyetlen játékhoz folyamodik, s ide-oda pofozgatja áldozatát, vagy "cicázni" kezd vele. A halálra vált jószág gyakran belepusztul a rémületbe, mielőtt a macska megadná neki a kegyelemdőfést. Ugyan miért viselkedik így a máskor óraműpontossággal gyilkoló állat?

Először is tudnunk kell, hogy a vadon élő macskaféléknek ez nem szokása. Csak a jól táplált házimacska játszadozik el zsákmányával, annyira kiéhezett a vadászatra a "higiénikus" emberi környezetben, amilyen például egy ápolat kertváros vagy egy takaros kis falu, s ahol méreggel vagy egyéb emberi leleménnyel már régen kiirtották a rágcsálókat. Ilyen helyen a macska ritka szerencsének tekinti, ha végre megkaparint egy eltévedt mezei egeret vagy egy kismadarat. Szeretné, ha minél tovább tartana a vadászat, s ezért addig húzza-vonja a halálos játszmat, amíg az áldozat el nem pusztul. A vadászószton az éhségtől függetlenül is munkálkodik, s a jóllakott állat egy doboz macskaeledel utolsó morzsáival a bajszán is üldözőbe vehet egy kismadarat a fűben. Ahogy az élelem megvonásával növekszik az éhség, úgy nő a macskában – megfelelő zsákmány híján – a vadászkezd. A steril környezetben élő macskák túljátsszák a szerepüket, s ezért kell áldozatuknak lassú halállal halnia.

Ilyen alapon azt gondolnánk, hogy a kóbor macskák vagy a "főállású" egerészők nem szoktak eljátszozni holtra vált áldozataikkal. Többnyire így is van, de megfigyelték, hogy a tanyasi nőstény macskák gyakran ellentmondanak e szabálynak. Az ő esetükben azonban más a magyarázat. Nőstények lévén, előbb-utóbb élő állattal kell visszatérniük a fészekre, hogy cseperedő kölykeiknek bemutatassák, hogyan kell elejteni a zsákmányt. Az anyai buzgalom indítja arra a nőstény macskát, hogy eljátszozzon áldozatával, pedig midennapos számára a vadászélmény.

Van még egy magyarázat e látszólag kegyetlen viselkedésre. Amikor a macska megtámad egy patkányt, bizony szorong, hogy védekezni fog az ellenfél. Egy megtermett patkány csúnya sebeket ejthet a macskán, ezért esélyt sem szabad adni neki az ellenállásra, hanem azonnal le kell teríteni és

átharapni a nyakát. A macska kimeresztett karmaival a földre sújtja tehát áldozatát. Előfordul, hogy újabb heves csapásokat mér rá, amíg a patkány bele nem kábul az ütésekbe. Csak ezután mer közel hajolni hozzá a macska, hogy átharapja a nyakát. Néha az apró egeret is úgy kezeli, mintha veszélyes patkány volna, s püfölni kezdi, ahelyett, hogy belemarna. Az áldozat méretéhez képest aránytalanul erősek az ütések, s a parányi test ide-oda csapódik. Könnyen úgy tűnhet, hogy a macska játszik áldozatával, de ha jobban megnézzük, kiderül, hogy nem a szokásos "cicázásról" van szó, amikor a macska újra és újra késlelteti a gyilkos harapást, szándékosan fegyelmezve magát, hogy minél tovább tartson a vadászat izgalma. Azért pofozza áldozatát, mert eltúlozza az ellenfél tühegyes fogai jelentette veszedelmet. Lehet, hogy kegyetlen játéknak tűnik a macska viselkedése, de valójában csak bizonytalan a dolgában. Még jóval azután is, hogy az áldozat elpusztult, vagy a végét járja, folytathatja az élettelen test pofozását, árgus szemmel figyelve, nem tapasztal-e mégis akár egy szikrányi ellenállást. Jó sokára szánja csak el magát a gyilkos harapásra, és eszi meg a zsákmányt. Tapasztalt, hivatásos vadász sohasem viselkedne így, de egy elkényeztetett jószág, amely kijött a gyors ölés gyakorlatából, szívesebben választja a biztonságosabb utat.

Hogyan készíti elő a macska a táplálékát?

Miután megölte áldozatát, a macska furcsamód "sétálgatni" kezd. Hacsak nem félholt az éhségtől, egy ideig fel-le járkál, mintha le akarná vezetni magában a vadászat és az ölés izgalmait. Csak ezután ül neki, hogy elfogyassza a zsákmányt. Lehetséges, hogy a macska emésztőrendszerének van szüksége erre a rövid kitérőre, hogy lecsillapodhasson a feszült pillanatok megnövekedett adrenalintermelése után. Eközben a halottnak vélt áldozat, amennyiben csak tettette magát, megpróbálhat elmenekülni, ami nagy ritkán sikerül is, mert időbe telik, mire a macskát ismét elkapja a vadászsláz.

Amikor végre nekilát az evésnek a macska, felmerül a kérdés, hogyan tegye minél könnyebben lenyelhetővé a zsákmányt. Apró rágcsáló nem jelent problémát. A fejénél kezdi elfogyasztani, s a bőrt – amennyiben lenyelte volna – később visszaöklendezi. Némelyik macska félrelöki az epehólyagot és a beleket, de a többség rendszerint túlságosan éhes ahhoz, hogy bajlódjon a zsigerelemmel, s teketóriázás nélkül felfalja az egész zsákmányt.

A madarakkal más a helyzet, a tolluk miatt, de a kisebb példányokat így is egészben fogyasztja el a macska – a hosszú fark- és szárnytollak kivételével.

A rigó nagyságú madarakat megkopasztja kissé, de közben türelmetlenül belefal a zsákmányba. Egy idő múlva megáll, hogy ismét eltávolítson néhány tollat, mielőtt tovább enne. S ez így megy tovább a tetem elfogyasztásáig. A nagyobb madarakat azonban gondosan meg kell kopasztani, s ha a macskának olyan szerencséje volt, hogy galambot vagy még nagyobb madarat sikerült elejtenie, evés előtt teljesen megtisztítja zsákmányát a tollaktól.

A galamb kopasztása úgy történik, hogy a macska mellső végtagjaival leszorítja a tetemet, megragad és függőleges irányba hirtelen kitép egy tollcsomót, majd szétnyitja az állkapcsát, és vadul megrázza a fejét, hogy eltávolítsa a fogára tapadt tollakat. Közben nagyot köp, és jellegzetes, hosszúra kanyarított nyelvmozdulattal próbálja megtisztítani száját a makacszkodó tollaktól. Időnként megáll, és végignyálja a horpaszát, ami valójában fordított tisztálkodás. Máskor a nyelv tisztogatja a bundát, most azonban a bunda tisztítja meg a nyelvet. Amikor az utolsó tollfoszlányt is sikerült eltávolítani a szájából, következhet az újabb tollatlanító hadművelet.

Úgy tűnik, hogy a zsákmány megkopasztása veleszületett készség a macskaféléknél. Egyszer döglött galambot kínáltam egy állatkerti ketrecben élő vadmacskának, amely korábban csak feltrancsírozott húst kapott enni. A macska valóságos eksztázisba esett a tollas madártetem láttán, és addig tépte-cibálta, amíg teljesen csupasz nem lett. Ahelyett azonban, hogy nekifogott volna a lakomának, elkezdte a füvet tépdesni maga alatt. Újra és újra kiharított egy gyeptarabot, majd a madárkopasztásra jellemző mozdulattal rázta ki szájából a fűszálakat, míg végre sikerült kielégítenie régóta szunnyadó ösztönét – hogy maga készítse elő táplálékát –, és enni kezdett. Egyértelmű, hogy a kopasztásnak megvan a maga külön motivációja, amelynek elfojtása éppúgy frusztrációt kelthet a fogságban tartott állatoknál, mint egyéb – sokkal nyilvánvalóbb – ösztönök háttérbe szorítása.

A kopasztás szertartásában az a legfurcsább, hogy az "óvilági" macskák másként hajtják végre, mint "újvilági" társaik. Az Atlanti-óceánon innen élő macskafajok cikcakkban haladnak a kopasztással, miközben ide-oda rázzák a fejüket, míg az amerikai macskák hosszan elnyújtott mozdulattal, függőleges irányban kitépnek egy tollcsomót, s csak ezután rázzák meg a fejüket. Úgy tűnik, hogy az Atlanti-óceán két partján élő kis testű macskafélék közötti látszólagos hasonlóságok ellenére valójában két különálló csoportról van szó.

Milyen hatékony védelmet nyújt a macska a rágcsálók ellen?

Mielőtt a macska odáig emelkedett volna, hogy állatbarát emberek társává és dédelgetett kedvencévé váljék, az ember és macska közötti szerződés lényege a kártevők pusztítása volt. Amikor megkezdődött a gabonafélék tömeges raktározása, fontos szerephez jutott az ember életében a macska, amely sikerrel tett eleget a szerződésben vállalt kötelezettségének.

Szinte a legutóbbi időig az a vélemény járta, hogy a tanyasi macskát úgy lehet a legjobban rászoktatni a patkány- és egerirtásra, ha minél jobban kiéheztetik. Logikusnak tűnő érv, de mégsem igaz. Az éhes tanyasi macska ugyanis hatalmas területet jár be élelem után, és így sokkal kevesebb rágcsálót pusztít el a majoron belül. Azok a macskák, amelyek rendszeresen kapnak enni gazdájuktól, kevesebbet csavarognak, és jóval több zsákmányt ejtenek el a ház körül. A pusztító tény, hogy már ettek és nem korog a gyomruk, mit sem ront napi teljesítményükön, mivel a vadászösztön független az étvágytól. A macska a vadászat kedvéért öl. Amint a gazdálkodók rájöttek erre, könnyebben meg tudták tartani a macskát a háznál, s ezzel nagymértékben csökkentették a rágcsálók okozta pusztítást a kamrákban. Néhány becsben tartott tanyasi macska megakadályozhatja a kártevők elszaporodását, feltéve, hogy szolgálatba lépésük előtt nem volt előzőlött a terület.

Egy hiteles forrásból származó adat szerint minden idők hivatalosan is nyilvántartott egerész bajnoka az a cirmos kandúr, amely egy lancashire-i gyárban eltöltött huszonhárom évnyi hosszú pályafutása alatt több mint 22 000 egeret küldött át a másvilágra. Ez kis híján három egeret jelent naponta, ami méltányos menü egy házimacska részére, s még az is belefér, hogy pártfogóitól is kapjon az állat egy-egy finomabb falatot. E jeles kandúrt is messze felülmúlja azonban a patkányfogó-világbajnok. A dicsőség azt a cirmos nőtény macskát illeti, amely egy stadionban kereste meg a napi betevőt, s röpké hat év alatt nem kevesebb, mint 12 480, vagyis naponta átlag öt-hat patkány szerepelt a terítékén. E lenyűgöző teljesítmény hallatán könnyű belátni, miért vették az óegyiptomiak a fáradságot, hogy háziassítsák a macskát, és miért büntették halállal az elpusztítását.

Miért "tálalja" a macska frissen elejtett zsákmányát a gazdája elé?

Azért, mert száználmas kocavadásznak tartja. Bár rendszerint anyapótléknak tekinti az embert, ilyenkor úgy viselkedik suta, kétlábú családtagjaival, mintha

a fiai lennének. Ha a kölykök nem tudják, hogyan kell elejteni és megenni az egeret vagy egy kismadarat, majd ő megmutatja nekik. Ezzel magyarázható, hogy miért inkább az ivartalanított nőtények viszik haza és teszik gazdájuk lába elé a friss zsákmányt. Mivel nincsenek ivadékaik, az emberre pazarolják ösztönös figyelmességüket.

E jámbor szándék ellenére az emberek többnyire irtózva vagy dühösen hátrahőkölnek az ajándék láttán, különösen, ha az egér vagy a madár még félig eleven, és verdes. A macska tanácstalanul áll gazdája furcsa reakciója előtt. Ha megszidják gáláns tetteért, még kevésbé érti kétlábú barátainak viselkedését. Akkor járunk el helyesen, ha megdicsérjük az állatot anyai nagylelkűségéért, majd néhány kedves szó és simogatás kíséretében elveszük tőle a zsákmányt, amit aztán tapintatosan elemésztünk.

Természetes körülmények között a macska lépésről lépésre ismerteti meg fiait a zsákmányszerzéssel. Amikor a kölykök úgy hétheteseek, az anyjuk – ahelyett, hogy helyben megenné az elejtett állatot-hazaviszi, s a kölykök figyelő tekintete előtt fogyasztja el a zsákmányt. A következő lépés az, hogy hazaviszi a tetemet, s mielőtt megenné, eljátszik vele, hogy a kölykök is lássák, miként üti le mancsával és ragadja meg áldozatát. A harmadik lépésben hagyja, hogy a kölykök egyék meg a zsákmányt. Még ekkor sem meri megkockáztatni azonban, hogy élő vagy akár félholt állattal térjen vissza a fészkére, nehogy kán tegyen elővigyázatlan kicsinyeiben a fogoly jószág. Csak amikor a kölykök némileg felcseperedtek, visz haza élő prédát, és mutatja be az ölés módját. A ragadozópalánták szorgosan figyelnek és tanulnak. Végül elkísérik anyjukat a vadász körútra, és maguk is megpróbálnak zsákmányt ejteni.

Miért eszik a macska füvet?

Gyakran megfigyelhetjük, hogy az állat rágcsálni kezd egy-egy hosszú fűszálat a kertben. A lakásban élő macska – ha nincs kert, ahol szabadon grasszálna – közismerten sok kárt tesz a szobanövényekben, miközben elszántan keresi a megfelelő fűpótlékot. Elvértve fordul csak elő azonban, hogy mérgező növények hajtásaiba is belekóstoljon.

Nem egy macskaszakértőt gondolkodóba ejtett már a jelenség, s néhányan őszintén bevallják, hogy nem találnak rá magyarázatot. Mások különböző elméletekkel állnak elő. Éveken át a legelfogadottabb nézet az volt, hogy a macska hashajtónak használja a füvet, amely segíti kiüríteni a belekben

felhalmozódott, ártalmas szőrcomókat. Ehhez kapcsolódik az az elképzelés is, mely szerint a macska hánytató hatása miatt eszi a füvet, hogy megszabaduljon a szőrlabdacsoktól. Az érvelés arra a megfigyelésre épül, hogy "legelés" után gyakran hány a macska; ám nem veszi figyelembe azt a lehetőséget, hogy azért rág füvet az állat, mert hányingere van, s nem a fűevés okozza a hányást.

Sokkal kevésbé elfogadott az az elmélet, hogy a macska torokgyulladását vagy gyomorbántalmát gyógyítja a fűvel. Néhány szakember pedig azzal az egyszerű válasszal intézi el a kérdést, hogy az állat csupán növényi rostokkal kívánja kiegészíteni étrendjét.

Egyik magyarázat sem állja meg a helyét. Valójában igen kis mennyiséget fogyaszt el a fűből a macska, s ha megfigyeljük "legelés" közben, az az érzésünk támad, hogy inkább csak a nedvességet szívogatja ki a levelekből és a szárból, és nem eszi meg a rostos részeket.

A legfrissebb – és legmeggyőzőbb – vélemény szerint a macska azért rág füvet, hogy egy táplálékából hiányzó vegyianyaghoz jusson, amely, ha egészen kis mennyiségben is, de nélkülözhetetlen az állat egészsége szempontjából. A kérdéses anyag a fólsav, a hemoglobin-termelésben létfontosságú szerepet betöltő vitaminféle. Fólsavhiány esetén növekedési rendellenesség és vészes vérszegénység léphet fel. Olyan esetekben, amikor a macska természetes körülmények között nem jut hozzá fűfélékhez, előfordul, hogy a gazdi hosszú szárú fűvel ültet be egy tepsit, hogy legyen mit rágcálnia a cicának.

Érdemes megjegyezni, hogy a macska – bár szüksége van növényi adalékra – elsősorban mégis ragadozó állat, és ekként kell bánni vele. Jó szándékú, ám túlságosan ügybuzgó vegetáriánusok újabban azzal kísérleteznek, hogy megpróbálják húsmentes diétán tartani a macskát. Az ötlet nemcsak szerencsétlen, de kegyetlen is. A növényi étrend következtében a macska egykettőre megbetegszik, s nem marad sokáig életben. A vegetáriánussá nevelését célzó étrendi javaslatok közzététele nem más, mint állatkínzásra való felbujtás, és határozottan fel kell lépni ellene.

Mire való a macska bajsza?

Rendszerint azt a választ kapjuk erre a kérdésre, hogy a bajszszőr finom érzékszerv, amely megmondja, hogy egy adott rés elég széles-e ahhoz, hogy átférjen rajta a macska; a valóság azonban jóval bonyolultabb és érdekesebb

ennél. Nyilvánvaló tapintószervi funkciója mellett a bajusz a légáramlatok érzékelésére is alkalmas. Sötétben a macskának szilárd testek között kell manővereznie anélkül, hogy beléjük ütközne. A közelében lévő valamennyi tárgy finom légörvényeket kelt, melyek alig észrevehetően megtörik az egyéb légáramlatokat, s a macska bajsza olyan bámulatosan érzékeny, hogy képes felfogni a légköri viszonyok legfinomabb változásait is, és ezáltal észleli a szilárd testek helyzetét anélkül, hogy hozzájuk érne.

A bajusz rendkívül fontos – ha nem egyenesen nélkülözhetetlen – az éjszakai vadászatkor. Ezt mutatja az alábbi megfigyelés is: az ép bajszú macska hibátlanul öl mind napvilágnál, mind pedig a sötétben; a sérült bajszú macska azonban csak napvilágnál tud tiszta munkát végezni – a sötétben elvétí a gyilkos harapást, és rossz helyen mélyeszi fogát az áldozat testébe. Ezek szerint éjszaka, amikor gyengébben lát az állat, az ép bajszszőrök fejlett radarrendszerként működnek. Hihetetlen gyorsasággal, a pillanat tört része alatt felméri az áldozat testének körvonalát, s a döntő harapást a nyakszirtre irányítják. A bajszszálak csúcsai pontosan letapogatják a zsákmány alakját, miként a vak ember a Braille-írást, s azonnal közlik a macskával, hogy mi a teendő. Szájában egeret cipelő macskáról készített több fényképfelvétel is bizonyítja, hogy a bajszszálak szinte körülfonják az eger testét, s folyamatosan tájékoztatják az állatot a legkisebb mozgásról is, ha még életben lenne a zsákmány. Mivel a macska természetéből adódóan főleg éjszakai vadász, bajsza valóban nélkülözhetetlen a létfenntartáshoz.

Anatómiai szempontból a bajusz jócskán meghosszabbodott és megerősödött szőrszálakból áll, amelyek vastagsága a rendes szőrének kétszerese. Gyökerük a felső ajak szövetébe ágyazódik be, háromszor olyan mélyen, mint a többi szőr, s számos idegvégződés található bennük, amelyek jelzéseket továbbítanak a kitapintott felületről vagy a légnyomásbeli változásról. A macska bajsza átlagosan huszonnégy szálból áll: négy vízszintes sorban elhelyezkedő tizenkét bajszszőr található az orr mindkét oldalán. Mozgathatók előre, ha a macska kíváncsi, agresszív, vagy épp vizsgál valamit; és hátra, ha meghunyászkodik, vagy szándékosan kerüli valaminek az érintését. A felső két sor az alsó kettőtől függetlenül mozgatható, a legerősebb szálak pedig a második és a harmadik sorban találhatók.

Szaknyelven a bajszszőrt *vibrissá*-nak nevezik, s a macska testének egyéb tájékain is számos hasonló megerősödött szőrszál található: a pofán és a szem felett, az állon és – bármily meglepő – a mellső lábszárak hátoldalán. Valamennyi kifinomult mozgásérzékelő készülék, de mind közül a hosszú bajszszőrök a legfontosabbak.

Miért "világít" a macska szeme a sötétben?

Mert szemgolyójának hátsó részén van egy képerősítő készülék, az úgynevezett *tapetum lucidum* (szó szerinti fordításban "fényes kárpit"), amely tükör gyanánt működik a recehártya mögött, és visszaveri a fényt a retina sejteibe: Így a macska az utolsó morzsáig hasznosítani tudja a szem által elnyelt fénysugarakat. Az emberi szem jóval kevesebb fényt nyel el. Ezzel a különbséggel magyarázható, hogy a macska olyan mozgásokat és tárgyakat is meglát a félhomályban, amelyek számunkra egyáltalán nem kivehetők.

E különösen éjszaka előnyös szervi adottság ellenére téves az a hiedelem, hogy a macska sötétben is lát. Ha koromsötét az éjszaka, hangok, szagok és bámulatba ejtően érzékeny bajuszszájai segítségével tájékozódik az állat.

Miért függőleges szűkületű a macska pupillája?

Azáltal, hogy szemének fénynyílása nem ponttá, hanem keskeny réssé zsugorodik, a macska jóval pontosabban tudja szabályozni az elnyelt fény mennyiségét. Egy olyan állat számára, amelynek kényes látása a szürkülethez szokott, rendkívül fontos, hogy ne kápráztassa az éles napfény; s a pupillák keskeny réssé szűkítése növeli a szem fényszűrő képességét. Azért függőleges és nem vízszintes a pupillanyílás, mert így a szemhéj leeresztésével még tovább csökkenthető az elnyelt fény mennyiség. E két eszköz kombinációjával – vagyis a pupilla függőleges és a szemhéj vízszintes nyílásának megfelelő szögbe állításával – a macska szeme bármely állatról igen pontos felvételt készíthet még az egyébként vakító fényben is.

Az is bizonyítja a macska éjszakai életmódja és a pupillák függőleges szűkülete közötti összefüggést, hogy az oroszlán, amely nappali ragadozó, az emberhez hasonlóan gombostűfej alakúra húzza össze a szembogarát.

Színlátó-e a macska?

Igen, bár meglehetősen rossz színlátó. A század első felében a tudósok azt hitték, hogy a macska színvak, s az ismert szólást is átköltötték, miszerint: "Egyik tarka macska éppen olyan feketén lát, mint a másik." Az 1940-es években még ez a nézet járta, de az elmúlt néhány évtizedben folytatott

gondos kutatások során kiderült, hogy a macska képes megkülönböztetni egymástól bizonyos – nem túl árnyalt – színeket.

A korábbi vizsgálatok azért nem mutatták ki a macskafélék színlátását, mert a próbák alkalmával az állatok azonnal lecsaptak a színek szürke tónusának finom különbségeire, és ragaszkodtak ehhez a megoldókulcshoz akkor is, ha két azonos árnyalatú, de különböző színnel kerültek szembe. A színlátáspróba tehát negatív eredményt hozott. Korszerű módszerek segítségével végzett további vizsgálatok kiderítették azonban, hogy a macska különbséget tud tenni piros és zöld, piros és kék, piros és szürke, zöld és kék, zöld és szürke, kék és szürke, sárga és kék, valamint sárga és szürke között. Vitatott még, hogy egyéb színpórokat is meg tud-e vajon különböztetni egymástól az állat. Egyesek szerint például különbséget tud tenni piros és sárga között – mások szerint nem.

Bármi legyen is a végeredmény, egy bizonyos: a színek jóval kevésbé fontos szerepet játszanak a macska életében, mint a miénkben. Szeme elsősorban a szürkülethez alkalmazkodott, amikor mindössze hatodannyi fényre van szüksége valamely mozdulat vagy alak felismeréséhez, mint az embernek.

Hogyan gondoskodik a nőtény macska új szülött kicsinyeiről?

Ahogy közeledik a kilenches vemhesség vége, a nőtény macska egyre nyugtalanabbá válik, s alkalmas odú vagy fészek után kezd kutatni, ahol világra hozhatja kicsinyeit. Csendes, háborítatlan, száraz tanyát keres. Ha lakásban él a macska, furcsa neszezést hallani ilyenkor a szekrények mélyéről vagy más zugokból, szögletekből, miközben az állat sorra vizsgálja a lehetséges helyeket. Majd azt vesszük észre, hogy a korábban oly falánk jószág étvágytalanná válik, és elutasítja az ételt, ami biztosan jelzi, hogy közeleg az idő: talán csak egy-két óra van hátra a fialásig. Ekkor csendben elvonul, és nekilát, hogy világra hozza kupacnyi kölykét.

Egyes macskák gyűlölik, ha fialás közben zavarják, és ingerültté teszi őket a túlzott gondoskodás. Azok a cicák, amelyek amúgy sem sok önállóságot élveztek a lakásban, rendszerint közömbösen fogadják az aggódó gazdi törődését, a simulékonyabbja pedig szó nélkül beköltözik az előre odakészített puha, meleg fialóládába, amelyben könnyen hozzáférhet az ember, ha bábára volna szükség. A többiek mereven elutasítják a felkínált luxusnyoszolyát, s

méla undorral elvonulnak a cipősszekrénybe vagy más, hasonlóan sötét és kietlen helyre.

A fialás a legtöbb macska számára meglehetősen hosszadalmas folyamat. Egy öt kölyökből álló átlagos alommal és átlag harmincperces születési időközökkel számolva, akár két órán át is eltarthat, s a végén mind az anya, mind pedig a kölykök alaposan kimerülnek. Egyes macskák rendkívül könnyen fialnak – szinte percenként pottyannak ki belőlük a kölykök –, ám ez igen ritka. Másoknál egy óra is eltelhet két kölyök világrajövetele között, jöllehet ez sem gyakori. Az átlagosnak mondható félórányi szünet nem véletlen. Pontosán ennyi időre van szüksége az anyának, hogy ellásson egy kölyköt, mielőtt jön a következő.

Az újszülöttek ellátása három fő szakaszra bontható: először is, az anya lefejt róla a magzatburkot. Ezután különös gonddal megtisztítja az orrot és a száját, hogy könnyebb legyen az első lélegzetvétel. Ha túljutottak ezen a kényes szakaszon, elkezdi tisztába tenni a kölyköt: átharapja és megeszi a köldökzsinórt, csak kéthárom centis csonkot hagyva, amely később leszárad és magától lehull. Ezután megeszi a méhlepényt, ami igen értékes tápanyagforrás, és segít az anyának átvészelni az első nap nehéz óráit, melyek az odaadó ápolás jegyében telnek el. Ezután tetőtől talpig megmosdatja a kölyköt, majd pihen egy keveset. Hamarosan jön a következő cica, s az egész kezdődik elölről. Ha az anya túlságosan kifárad, mert szokatlanul nagy az alom, előfordul, hogy a végén egy-két kölyköt a sorsára hagy, de a legtöbb macska remek bába is egyben, és nincs szüksége az ember segítségére.

Amikor a kölykök magukhoz térnek a születési traumából, azonnal kutatni kezdenek a csecsbimbó után. Az első szoptatás életbevágóan fontos, mert nagyban hozzájárul az immunrendszer kialakulásához. A zsírosabb anyatej megindulása előtt az emlők híg főcstejet, más néven kolosztrumot termelnek, amely rendkívül gazdag ellenanyagokban, s felvértézi a kölyköket a korai betegségek ellen. Az előtej sok fehérjét és ásványi anyagot tartalmaz, s az újszülött cicák több napig is ezt fogyasztják, mielőtt megkezdődik a szabályos tejelválasztás.

Miért nem civakodnak szoptatáskor a kölykök?

A születést követő néhány napban valamennyi kölyök kiválaszt magának egy "külön bejáratú" csecsbimbót, amelyet később rögtön felismer. Bármily hihetetlenül hangzik is, minden egyes csecsbimbónak más-más szaga van. Ha

lemossuk az anya hasát, s így megfosztjuk természetes illatától, a kölykök nem találnak oda a becses bimbóhoz. Ahelyett, hogy békésen elfoglalnák törzshelyüket, összevissza keresgélnek, és civakodni kezdenek.

Figyelemre méltó a jelenség, hogy az újszülött cicák "szimpla" kis világa olyan fejlett szaglásra épül, amely a legfinomabb árnyalatokat is meg tudja különböztetni egymástól, s így a kölykök éppoly könnyen eligazodnak az emlők között, mint a nebulók a névvel ellátott iskolai öltözőszekrényeknél. Ez hát a katonás rend titka szopás idején.

Milyen gyorsan fejlődnek a kölykök?

A kölykök vakon és süketen jönnek a világra, szaglásuk azonban kiváló. Érzékenyek a tapintásra is, s egykettőre kutatni kezdenek anyjuk emlője után. Súlyuk hatvan és százhusz gramm között mozog; az átlagos születési súly mintegy száz grammra tehető. Az újszülöttek hossza körülbelül tíz-tizenöt centiméter.

A negyedik napon már buzgón "dagasztják" anyjuk hasát a tej folyásának serkentésére. Az első hét végére kinyílik a szemük, és súlyuk megduplázódik. Ahogy közeleg az első hónap vége, játszadozni kezdenek egymással. Mozgásuk egyre ügyesebb, és már fel tudnak ülni. A fejlődésnek ebben a szakaszában valamennyi kölyök szeme kék, és az is marad egészen három hónapos korukig, függetlenül attól, hogy milyen lesz később a színe. A fogak egy hónapos korban kezdenek előbújni.

A harminckettedik nap táján esznek először szilárd táplálékot, de két hónapos korig szopnak is. (A vadon élő macskáknál még később, mintegy négy hónapos korban kerül sor a kölykök elválasztására.) A második hónap során még élénkebbek és játékosabbak lesznek a picik. A lakásban tartott cicák másfél hónapos korban szoknak rá anyjuk "toalett-tepsijére". A második hónap végén idejük nagy részét játékos küzdelem és vadászat tölti ki.

A harmadik hónapban súlyos megrázkódtatás éri a kölyköket. Anyjuk nem engedi őket többé az emlőjéhez. A jövőben be kell érniük szilárd koszttal és a tálkából kilefetyelt folyadékkal. Anyjuk hamarosan újból tüzelni kezd, és a kandúroknak szenteli figyelmét.

Az ötödik hónapban a fiatal állatok kezdik illatjelzésekkel ellátni vadászterületüket. Elhullatják tejfogaikat, s egyre kevésbé játékos formában ismerkednek az ezernyi izgalmat rejtegető új étellel. Ha minden jól megy, anyjuk ekkor már újra vemhes, feltéve, hogy megúsza a szobafogságot.

Hat hónapos korban a fiatal macskák teljesen önállósodnak – egyedül járnak vadászni, és gondoskodnak magukról.

Miért költözteti a macska új fészekbe kicsinyeit?

Születésük után húsz-harminc nappal az anya rendszerint új fészekbe költözteti fiait. Tarkóbőrüknél fogva sorra megragadja őket, magasra emeli a fejét, ahogyan csak tudja, és egyenként elszállítja őket az új helyre. Ha nagy a távolság, lehúzhatja nyakát a súly, s a cipelésből vonszolás lesz. A kölyök azonban meg se nyikkan, csak lóg ernyedten az anyja szájában, s felgömbíti a farkát két behajlított hátsó lába között. Ezáltal megrövidül a test, s csökken az ebből a meglehetősen radikális szállítási módszerből adódó koccanások veszélye.

Amikor megérkeznek a kiszemelt helyre, az anya szétnyitja állkapcsát, és a fészekbe pottyantja a kölyköt. Ezután visszatér a következő csemetéért, és így folytatja, amíg a teljes almot át nem költöztette. Az utolsó szállítmány után még egyszer felkeresi a régi fészket, megnézi, nem felejtett-e ott valakit. Úgy látszik, hogy a fejszámolás nem erőssége a macskának.

A közhiedelem szerint azért kerül sor a költözködésre, mert a régi fészek elpiszkolódik vagy szűkössé válik. Bármilyen logikusnak tűnő magyarázat is ez, nem állja meg a helyét. Tágas, patyolattiszta fészekből is éppúgy elköltözteti fiait a macska; a megoldást inkább a házimacska vadon élő őseinél kell keresnünk. Természetes körülmények között – ahol nincsen dobozolt macskaeledel és egyéb nyalánkságok – az anyának előbb-utóbb zsákmánnyal kell hazatérnie, hogy felébressze ivadékaiban a szunnyadó ragadozót. A kölykök harminc-negyven napos korban kezdenek szilárd táplálékot fogyasztani, s ez az életmódbeli változás áll a költözködés mögött. Az előző fészket úgy kellett megválasztani, hogy maximális kényelmet és biztonságot nyújtson, hiszen a kicsinyek eleinte magatehetetlenek voltak, és mindenekelőtt védelemre volt szükségük. Életük második hónapjában viszont – amikor már kibújtak a fogaik – meg kell tanulniuk, hogyan kell harapni és megrágni az anya által hozott zsákmányt. Újabb fészekre van tehát szükség. Kiválasztásánál az a legfontosabb szempont, hogy közel legyen a legbőségesebb táplálékforráshoz, csökkentve a kölykök etetésével járó terhet.

A házimacskánál is előfordul, hogy – hacsak módja van rá – új helyre költözteti kicsinyeit, bár az élelem-utánpótlás nem jelent problémát, hiszen az ember újra és újra megtölti a tisztára nyalt tányért. Úgy tűnik, hogy a

vadászöszönhöz hasonlóan ez az ősi anyai motívum sem veszett ki az elpuhult házimacska viselkedéséből.

A táplálékforrás közelségének szempontja mellett természetesen számos egyéb oka is lehet, ha a macska sebbel-lobbal elköltözteti fiait egy veszélyesnek tűnő helyről. Ha az ember túlságosan kíváncsi, s nem állja meg, hogy távol tartsa vizsla tekintetét és mohó kezét a macska "rejtekeitől", a sok idegen szag meggronthatja a fészket, és az állat új lakhelyet keres nyugalma reményében. Az anyaság bármelyik szakaszában előadódhat ilyen helyzet. A vadon élő macskáknál azonban még drámaibb következménye lehet a fészekben hagyott kölykök bolygatásának. Megeshet, hogy az anya nem ismeri meg, és elhagyja vagy akár fel is falja fiait. Az történik ugyanis, hogy idegen szaguk alapján idegen fajhoz tartozónak, vagyis prédának tekinti a kölyköket, s ezért eszi meg őket. Házimacska elvéve tesz ilyet, annyira megszokta gazdájának szagát. Nem tekinti idegennek, ezért az agyonfogdosott kölykök a "családban maradnak", ha megváltozott is a szaguk.

Hogyan tanulnak meg a kölykök ölni?

A válasz röviden úgy hangzik, hogy nem kell őket külön megtanítani az ölés technikájára, bár sokat csiszolódhatnak az anyai példa láttán. Kísérletek bizonyítják, hogy az anyától elválasztott és kutatók által felnevelt kölykök tudják, hogyan öljk meg életük első egerét, ha nem is mindegyikük boldogul a feladattal. Húsz kísérleti állat közül csak kilenc ölte meg és mindössze három falta fel a zsákmányul vetett rágcsálót. Azok a kölykök, amelyek naponta láttak egereket megölni (de elfogyasztani nem), jóval ügyesebbek voltak előző csoportbeli társaiknál. A kísérletbe bevont huszonegy macskaporonty közül tizennyolc ölte meg és kilenc falta fel az odavetett zsákmányt.

Érdekes, hogy a rágcsálók társaságában felnevelt tizennyolc kölyökből később mindössze három ejtett el rágcsálókat. A fennmaradó tizenötöt társaik példájával sem lehetett ránevelni az egér- vagy patkányfogásra, mivel "családtagnak", és nem zsákmánynak tekintették őket. Még a három legvállalkozóbb szellemű kölyök sem ölt meg egyetlen, ahhoz a fajhoz tartozó rágcsálót, amellyel felnevelkedett. Jóllehet, az ölés motívuma veleszületett adottság, és valamennyi kölyökben megtalálható, a természet rendjével ellentétes viszonyok között felnevelt állatokban károsodhat ez az ösztön.

Ahhoz viszont, hogy vérbeli ragadozó válják belőlük, a kölyköknek bőséges tapasztalatot kell gyűjteniük a zsákmányszerzésben. A legügyesebb vadász azokból lesz, amelyek kamaszfővel elkísérték anyjukat portyáira, és megfigyelték, hogyan kell elbánni a különféle prédákkal. Rendkívül fontos továbbá, hogy már zsenge korukban vigyenek mutatóba zsákmányt a kicsinyeknek. Ha ez kimarad a hattól húszhetes kölykök fejlődéséből, sokkal esetlenebb ragadozó válik belőlük, mint a kellő tapasztalatot szerzett társaikból.

Miért dobj a fel a macskakölyök játékszerét a levegőbe?

Ismerős a jelenet. A cica egykettőre beleun a humortalan papírgombóc cserkelésébe és pofozgatásába. Fél mancsát hirtelen a játékszer alá csúsztatja, amit aztán felpöccint a levegőbe, és magasán hátraível a feje fölött. Közben már fordul is, hogy utánavesse magát, s – ki tudja, hányadszor – "megölje" a jámbor galacsint. Ha nehezebb labdával akad dolga, annyi csupán a különbség, hogy egyszerre két manccsal hajtja végre a mutatót.

E játékos magatartást úgy szokták értelmezni, hogy a macskapalánta felettebb agyafűrt, találékony jószág. Mivel a papírgombóc nem hajlandó magától felszállni a levegőbe, mint a madár, a cica ad neki "szárnyakat" azért, hogy élvezetesebbé tegye a fogócskát. Figyelemre méltó kreativitást tételeznek fel a pajkos kölyökről az elmélet hívei: azt, hogy kitalált és megalkotott magának egy felröppenő madarat. Az élet is ezt látszik igazolni, hiszen egyetlen kifejlett macska sem tesz hasonló mozdulatot, valódi madarászás közben. Vagyis – hangzik a végkövetkeztetés – a kölyök magatartása leleményességre és fejlett intelligenciára vall.

Az értelmezés sajnos helytelen, mert figyelmen kívül hagyja a macska ösztönös vadászmozdulatait. A vadon élő macskák háromféle módon ejthetik el áldozatukat, attól függően, hogy egérről, madárról vagy halról van-e szó. Az egerésző macska becserkészi a zsákmányt, ráveti magát, mellső karmaival leszorítja, és elroppantja a nyakát. Madarászás közben cserkelés, elrugaszkodás és – ha a madár felrebben – magasba szökkenés a sorrend, s a macska mindkét mancsával egyszerre kap a zsákmány után. Ha elég gyors, és sikerül leszednie a levegőből a madarat, az utolsó mozzanat itt is a gyilkos harapás. Csak kevesen tudják azonban, miként halászik a macska. A vízparton kuporogva megvárja, hogy egy óvatlan hal közel ússzon hozzá, ekkor villámgyorsan a vízbe csapva a test alá nyúl, és karmait belemélyesztve

kiemeli, majd a válla fölött nagy ívben a partra hajítja a zsákmányt. A hal döbbsen landol a fűben, s ezalatt a macska sebesen megpördül és ráveti magát. Ha a hal túlságosan nagy ahhoz, hogy ilyen egyszerű legyen kikanalazni a vízből, a macska nem rest mindkét mancsát használni.

Ezt az ösztönös halászó mozdulatsort játssza el a kölyök a feldobott labdával – tehát nem saját maga által kitalált vagy ellesett cselekvésről van szó. Korábban sokan azért siklottak át e tény felett, mert nem láttak még halászó vadmacskát, viszont a kerti pázsiton a felrebbenő madár után magasba szökkenő cicát annál többet.

Egy holland kutatóprogram során kiderült, hogy a kicsinyek meglepően hamar rákapnak a halászást imitáló játéokra anélkül, hogy anyjuk megtanítaná rá őket. Az anyától elválasztott és életük ötödik hetétől pecázásra szoktatott kölykök hathetes korukra meglepően ügyes halrablókká válnak. A papírgalacsint dobáló jószág tehát pontosan úgy viselkedik játék közben, mintha tó vagy folyó partján nőne fel.

Mikor válnak ivaréretté a macskák?

Bár az adatok nagyfokú szórást mutatnak, a macska körülbelül egyéves korára válik nemileg éretté. Kandúroknál az ivaréretté válás gyorsasági rekordja eddig hat hónap volt, ám ez szélsőséges eset. Még a nyolc hónapos életkor is meglehetősen korainak számít, hiszen a nagy átlag tizenegy-tizenkét hónapos korban kezd meg a nemi életet. A vadon élő hímek még később – mintegy tizenöt-tizennyolc hónapos korban – párzanak először, valószínűleg azért, mert ifjonti fővel nem sok esélyük van az idősebb hímekkel szemben.

A nőtény macska viszonylag korán, hat-nyolc hónaposan válik szexuálisan éretté, de még hamarabb, három-öt hónapos állatoknál is megkezdődhet az ivarzás. A korai érés leginkább a háziasított életmóddal magyarázható. Természetes körülmények között a nőtény vadmacska mintegy tíz hónapos korban lesz ivarérett.

Vegyünk egy példát. Az európai vadmacska márciusban párzik. A vemhesség hatvanhárom napig tart, vagyis a kölykök májusban jönnek a világra. Mire vége van az ősznek, megállnak a lábukon, s ha megéri a tavaszt, márciusban – azaz nagyjából tíz hónapos korban – maguk is párzani kezdenek, s körülbelül egyévesen hozzák világra az első almot. A vadmacskáknál egyetlen párzási idény van évente, tehát a fiatal hímeknek meg kell várniuk a tavaszt, hogy a tettek mezejére léphessenek.

A vadmacskafélék szaporodási ciklusa az évszakok változásához és az élelemforrás bőségéhez igazodik, míg a kitarzott házimacskának nincsen ilyen problémája. Ragadozó őseitől örökölt kifinomult hallásával ezer közül is megismeri a konzervnyitó fémes hangját, s a távfűtött lakásban vagy a doromboló kályha mellett a kéjenc szobacicának nem kell tartania a természet ciklusváltásaitól. A házimacska szaporodási rendje tehát jóval kötetlenebb, mint vadon élő társaié. Akár január második felében is beköszönhet a párzási időny, s ha minden jól megy, április elején világra jön az első alom. Két hónap múlva, amikor elválasztásuk után a kölykök új otthonba kerülnek, kezdődik az újabb ciklus, amelyben nyár végére születnek meg a kölykök. Mivel nemcsak egy párzási időszak van egy évben, a fiatal házimacskák életkorában nagy a szórás, s ezért kezdik meg különböző stádiumokban a nemi életet.

Hallottunk olyan esetről is, hogy augusztusban ismét fialt a vadmacska, de ez valószínűleg olyankor fordul csak elő, ha elvadult házimacskával köt "vegyes házasságot".

Milyen gyorsan szaporodnak a macskák?

Korlátozás hiányában megdöbbentő gyorsasággal szaporodnak a macskák, főleg azért, mert a macska kiváló anya, és a háziasítással járó új életforma következtében akár háromszor is fialhat egy évben, s a szaporulat létszáma is megnőtt. Az európai vadmacskának, amely évente csak egyszer fial, átlagosan kettő-négy kölyke születik, míg a házimacska évi háromszori fialás mellett alkalmanként akár négy-öt utódot is világra hozhat.

Könnyű belátni, hogy egyetlen szülőpárt alapul véve és évi három alomból összesen tizennégy kölyökkel számolva öt év alatt 65 536 példányra szaporodik az állomány, feltéve, hogy nincs elhullás, hogy egyenlő arányban születnek hím és nőstény egyedek, és hogy valamennyien egyévesen kezdenek továbbszaporodni. A valóságban a nőstények valamivel előbb válnak ivaréretté, s így elvben még magasabb lehetne a szám; a növekményt azonban ellensúlyozza a nyilvánvaló tény, hogy sok állat elhullik betegség vagy baleset következtében.

E szaporaság láttán a szorgos házi egér akár le is húzhatja a rolót. Lidérces álma a "faltól falig macskákról" szerencsére sohasem válik valóra, mert a felelősen gondolkodó emberek közbelépnek, és gátat vetnek az állomány túlzott növekedésének. Ma már rutinműtétnek számít mind a hím, mind pedig a nőstény macska ivartalanítása, s a becslések szerint a kandúroknak több mint

kilencven százalékát kasztrálják. Az anyaáttatók mellett csak egy vagy két kölyköt tartanak meg szaporulatonként, a többit elaltatja az állatorvos. Vannak helyek, ahol szinte könyörtelenül irtják az elvadult és a kóbor macskákat, néhány országban pedig orális fogamzásgátlással próbálkoznak, vagyis gyógyszeres tápot szórnak ki a kóbor macskáknak. Izraelben állítólag mintegy húszezer macska világrajövetelét akadályozzák meg évente ezzel a módszerrel.

Az erőfeszítések ellenére Nagy-Britanniában ma is jóval egymillió feletti az elvadult és a kóbor macskák száma. Becslések szerint egyedül Londonban több mint félmillió van belőlük, s ha hozzávesszük ehhez a négy-ötmillió rendezett körülmények között élő cicát, minden tizedik emberre jut egy macska.

Hogyan udvarolnak a macskák?

A macskák nagyon sok időt fordítanak a szerelmi előjátékra, s a végtelenbe nyúló "orgiáik" és szabadosságuk miatt hosszú évszázadok óta buja, kéjsóvár bestia hírében állnak. Maga az aktus meglehetősen rövid – általában nem hosszabb tíz másodpercnél –, és formáját tekintve sem különösebben erotikus. A macskaféléket azért éri a paráznság vádja, mert szexpartijaik kísértetiesen emlékeztetnek a "Pokol Angyalai" galeri fajtalan tivornyáira. Adva van egy nőstény, aki az egyik percben még fúj, köp és karmol, a másikban azonban fetrengve kelleti magát a koszorúba gyűlt hímek előtt, akik morognak, virnyognak és acsarognak egymásra, s közben látszatra sorra megerőszakolják a nőstényt.

Nem egészen így áll a dolog. A szexparti valóban több órán át, akár napokig is tarthat egyhuzamban, de a helyzetet a nőstény uralja – ő a karmester.

A parti úgy kezdődik, hogy a tüzelő nőstény lázasan hívogatja a kandúrokat, akik nemcsak a hangjára, de jellegzetes nemi szagára is mindenfelől odarajzanak. A hölgy eleinte főleg a terület gazdáját tünteti ki kegyeivel, mert a környékbeli macskák óvakodnak az idegen portára behatolni. Végül mégsem tudnak ellenállni a kísértésnek, és – lesz, ami lesz – megjelennek a színen. Jókora kavarodás támad a hímek között (innen az éktelen macskazene, melyről sokan azt hiszik, hogy a "szenvedély", holott csak az agresszivitás süt belőle), a figyelem középpontjában mégis a nőstény áll, aki féken tartja a kandúrokat, és egész udvartartást gyűjt maga köré.

A nőstény hevesen dorombol, vinnyog, a földön hempereg, dörzsölőzik és vonaglik, s annyira kellei magát, hogy a kandúrok le sem tudják venni róla a tekintetüket. Végül egyikük – általában a házigazda – odamegy a nőstényhez, és leül mellé. Epekedésének jutalma néhány "éles" pofon, mire sürgősen visszavonul a sziszegő, morgó fúria elől. És hasonló sorsra jut minden kandúr, ha siettetni kívánja az eseményeket, elfelejtve, hogy a királynő maga dönti el, melyik hímet engedi bizalmas közelségbe. Elképzelhető, hogy nem a domináns kandúrra esik a választása, ami szíve joga, de férfiúi praktikával is befolyásolható a döntés. Az egyes számú parancs úgy hangzik, hogy csak akkor szabad közeledni, ha a nőstény éppen másfelé néz. Amint visszafordítja a tekintetét, a kandúr sóbálványá mered, hiszen a nőstény csak akkor támad, ha mozgást észlel, s nem törődik a szoborra merevedett hősszerelmessel, amely valamilyen csoda folytán közelebb került egy kicsit. Némi fifikával könnyen belopható tehát a nőstény. Kandúrunk fura nyöszörgésfélét hallat, s csak akkor meri megkockáztatni a testi kapcsolatot, ha abbamarad a fújás és köpés. Ekkor fogával megragadja a nőstény tarkóbőrét, majd óvatosan rámászik. Ha a nőstény kész az aktusra, lelapul, megemeli a hátsó felét, és oldalra hajtja a farkát. Testhelyzete egyértelmű felhívás – párzásra.

Ahogy telik-múlik az idő, az "orgia" fordulatot vesz. A hímek betelnek, és lanyhul az érdeklődésük, a nőstény viszont egyre kéjsóvárabbá válik. Sorra fogyasztja a kandúrokat, néha napokon át, s azt hihetnénk, hogy eközben ő is jóllakik – de nem. Amíg javában tüzel, folyton párosodna, ám egy idő után taktikát kell változtatnia. Ahelyett, hogy adná a vonakodó szüzet, keményen tenni-venni kezdi magát, hogy felkeltse a kandúrok érdeklődését. Nyögdécsel, dörgölőzik, és egyre csak fetreng a földön. A hímek még mindig ott ülnek körülötte, figyelik, s ha újra feltámad bennük a lelkesedés, még egyszer hajlandók a párzásra. Aztán vége szakad a mulatságnak, s ha ezek után sem lesz anyavá a macska, akkor soha.

Miért ragadja tarkón párzás közben a kandúr a nőstényt?

Első ránézésre férfias brutalitásnak tűnik a kandúr viselkedése – mintha csak a rajzfilmbeli ősembert látnánk, amint a hajánál fogva vonszolja párját a barlangjába. Mi sem áll azonban távolabb az igazságtól. Szexuális kérdésekben a nőstény és nem a kandúr az úr. Bármilyen erőszakosak is egymással a kandúrok, valóságos kezes báránnyá válnak, ha elkapja őket a gerjedelem, s szeretnének párizni a "királynővel". A nőstény az, aki üti őket,

mint a cséphadaró. Lehet, hogy barbár szokásnak tűnik a tarkó megragadása, az igazság azonban úgy fest, hogy a kandúr kétségbeesetten próbálja megelőzni az újabb támadást. Jellegzetes önvédelmi módszerről van szó tehát, melynek nem az a célja, hogy a kandúr lezorítsa partnerét, és az ne tudjon megfordulni és nekitámadni. Ahhoz túlságosan erős a nőstény. A mozdulat mögött valójában lélektani trükk sejlik. Egy kölyökkori beidegződés alapján valamennyi macskából jellegzetes reakciót vált ki, ha erősen megragadják a tarkóját. Az anya veszi így a szájába kölykeit, hogy biztonságos helyre menekítse őket. Rendkívül fontos e műveletnél, hogy a kicsinyek ne kapálózzanak útközben, hiszen az életük forog kockán, ezért a macskafélék ösztönösen úgy reagálnak a tarkófogásra, hogy azonnal szoborrá dermednek. Nyugodt viselkedésük megkönnyíti anyjuknak a fárasztó munkát, amivel biztonságos helyre költöztet minden egyes kölyköt. Később sem halványodik el végleg a reflex, s erről mi is könnyen meggyőződhetünk. Ha jó erősen tarkón ragadunk egy felnőtt cicát, látni fogjuk, hogy azonnal megmerevedik, és egy ideig úgy is marad. Ha testének egyéb részét ragadjuk meg, jóval előbb – ha nem mindjárt nyugtalankodni kezd. Ezen a reflexen alapszik a kandúr "bénító" trükkje, melyet az indulatos nőstényekkel szemben alkalmaz. A nőstény macska előszeretettel karmol, s a hím önvédelme nagyon is jogos. Amíg fogával a nősténybe kapaszkodik, jó esélye van rá, hogy a bestia akaratlanul is az anyja szájában lógó kölyöknek érzi magát. E lélektani motívum nélkül jóval több sebet szerezne a kandúr a szerelmi csatározás során.

Miért virnyog a nőstény párzás közben?

Az aktus végeztével, amely alig néhány másodpercig tart, a nőstény megpördül, és vad virnyogás közepette éles karmaival nekiesik a hímnak. A kandúrnak villámgyorsan kell kihúznia péniszét a hüvelyből és visszavonulnia, ha nem akarja, hogy csúnyán kivetoválják. Mindjárt érthetőbbé válik a nőstény dühödt viselkedése, ha megvizsgáljuk a kandúr péniszéről készült mikroszkópos felvételeket. A legtöbb emlős állattal ellentétben, a kandúr nemi szervét rövid, éles, visszafelé hajló tüskék borítják. A pénisz bevezetése nem okoz problémát, de visszahúzásakor a tüskék végigkaristolják a hüvely falát, ami heves görcssel jár, s ezért virnyog dühösen a nőstény. A kandúr ártatlan a dologban, hiszen ha akarná, se tudná átállítani a merev

tüskéket. S ami még rosszabb: minél aktívabb a hím, annál nagyobbak a tüskék, s annál kínzóbb fájdalmat okoz a nőténynek.

Úgy tűnik, hogy a macskafélék szexuális életét különös szadomazochisztikus elemek tarkítják, pedig mindre megvan a biológiai magyarázat. Az ivarérett nőknél – hacsak nem terhesek éppen – rendszeres időközönként bekövetkezik az ovuláció, vagyis a tüszőrepedés, függetlenül attól, hogy volt-e előtte nemi kapcsolatuk. A szűz lányok is minden hónapban ovulálnak – a macskáknál viszont másként áll a dolog. A szűz macskáknál egyáltalán nincs tüszőrepedés, s a többiek is csak pázás után ovulálnak. Eltelik némi idő – úgy huszonöt-harminc óra – a tüszőrepedésig, de a késelemnek nincs jelentősége, mivel az ivarzás tetőfoka legalább három napig tart, és a nőtény még javában folytatja a pázást, amikor az ovuláció bekövetkezik. Az eseményt a pénisz visszahúzásakor érzett erős fájdalom és sokk váltja ki. A heves görcs startpisztoly módjára hozza működésbe a nőtény ivari hormonrendszerét.

Bizonyos értelemben valóban "mazochista" a tüzelő macska. Fél órája sincs, hogy felsértette hüvelyét az érdes pénisz, és máris kész az újabb párosodásra – hogy az aktus végén megint csak eljátssza a virnyogó-verekező nőtényt. Ha meggondoljuk, milyen sérülést szenvedhetett, kiderül, hogy a nemi étellel összefüggésben létezik olyan fájdalominger, amely nem váltja ki a szokásos negatív reakciót a macskából.

Miért "vicsorít" a macska?

Gyakorta előfordul, hogy az állat megáll, és különös, vicsorgó ábrázatot ölt, mintha undorodna valamitől. Eleinte úgy jellemezték a viselkedését, hogy "utálkozó" kifejezést vág vagy "elfintorodik" valamely kellemetlen szag hatására, mint például riválisai vizeletének a bűze.

Ma már tudjuk, hogy a magyarázat helytelen, sőt! – majdhogynem az ellenkezője igaz. Akkor vág ilyen furcsa grimaszt a macska, ha különösen vonzónak talál egy illatot. Kísérletek bizonyítják, hogy a kandúrból erős grimaszt vált ki az ivarzó nőtény vizeletének a szaga, melyet egyébként jóval közömbösebben fogad.

A heves reakció az alábbi mozzanatokból áll: a macska megtorpan, enyhén megemeli a fejét, felhúzza az ajkát, résnyire nyitja a száját, s néha látni lehet, hogy remegő nyelvvel meg-megnyalja a szájpadrását. Nagyot szippant a levegőből, és néhány pillanatra úgy fest, mintha önkívületbe esett volna.

Összpontosítás közben lelassítja és egy kis ideig akár vissza is tarthatja a lélegzetét, miközben egyre csak bámul maga elé ábrándos tekintettel.

Nem járnánk messze a valóságtól, ha viselkedését az éhes emberéhez hasonlítanánk, amint mohón szívja magába a pékség előtt a frissen sült kenyér illatát – van azonban egy fontos különbség. Az emberrel ellentétben a macskának van egy különleges, hatodik érzékszerve – egy aprócska cső, mely a szájpadrásban található, és közvetlenül a felső fogsor mögött, középen torkollik a szájüregbe. Ez a vomeronasalis, vagy Jacobsen-szervnek is nevezett készülék nem egészen másfél centiméter hosszú, s a legjobban talán úgy jellemezhető, mint ízlelő-szagló szerv, amely rendkívül érzékeny a levegőben található vegyi anyagokra, s fontos szerepet tölt be a szagnyomokat olvasó macskák életében. Az evolúció során – a vizuális ingerek jelentőségének növekedésével párhuzamosan – az ember elveszítette Jacobsen-szervét, amelynek ma már csak halovány nyomát találni; ám a macskaféléknél rendkívül fejlett ez a különleges érzékszerv, s használata közben az állat furcsán vicsorgó, morcos kifejezést ölt, mely különösen az ellenőrző körutak során gyakori.

Miért esik a macska a talpára?

Néha még a macska, ez a remek akrobata is megcsúszik mászás közben, vagy elvéti az ugrást. Eséskor azonnal működésbe lép egy sajátos korrekciós reflex, melynek híján az állat könnyen kitörhetné a nyakát.

Ahogy a macska fejjel lefelé zuhanni kezd, teste automatikusan átfordul. Először a fej kerül függőleges helyzetbe, amit a mellső végtagok követnek, hogy védjék a fejet az esetleges ütközésektől. (Különösen az állra alulról mért ütés veszélyes.) Ezután a gerincoszlop felső szakasza, vagyis a törzs eleje igazodik a fejhez, majd behajolnak a hátsó lábak, s ha valamennyi végtag készen áll a földet érésre, megfordul a törzs hátsó fele is. Közvetlenül landolás előtt a macska kinyújtja mind a négy lábát, és begömbíti a hátát, hogy tompítsa a becsapódás hatását.

Miközben az állat fokozatosan átfordítja a testét, kimerevített farka – amely ellensúly szerepét tölti be – úgy jár, mint a propeller. A folyamat nem tart tovább néhány tized másodpercnél, így a korrekciós reflex villámgyors mozzanatai csak lassított felvétel segítségével követhetők nyomon.

Hogyan viselkednek az öregedő macskák?

Sokan észre sem veszik, hogy megöregedett a cicájuk. A szenilitás alig befolyásolja az étvágyat, s a mohó evés láttán a gazdi hajlamos azt hinni, hogy ereje teljében van az állat. Számos csalhatatlan jele van azonban az öregedésnek. Először az ugrás és a tisztálkodás válik körülívényesebbé, mivel az öregedéssel elmerevednek az ízületek, s ezáltal lassulnak a mozdulatok. Egyre nehezebben tud a cica felugrani a székre, az asztalra vagy a kerítésre. A nagyon öreg macskát egyenesen a gazdának kell felsegítenie kedvenc foteljébe. Ahogy a test elveszíti ruganyosságát, a macska egyre kevésbé tudja hátrafordítani a fejét, hogy megtisztítsa bundájának távol eső részeit, ahol lassacskán loncsossá válik a szőr. Ilyenkor hálásan fogadja az állat, ha finoman megkefélgetjük a bundáját, még ha korábban nem is volt divat a háznál a macskafodrászat.

A testtel együtt az állat szokásai is egyre jobban megcsontosodnak. Macskánk szigorú napi időbeosztás szerint él, s a legkisebb változás is – amely hajdanán felcsigázta volna az érdeklődését – depressziót válthat ki belőle. Mit sem használ, ha fogadunk mellé egy szeles kölyökcicát, hiszen sertepertélésével csak felborítja az öreg szokott életritmusát. A költözködés még nagyobb traumát okoz. Akkor tesszük a legjobbat idős cicánkkal, ha tiszteletben tartjuk napirendjét, s ha kell, fizikai támaszt nyújtunk neki.

Az otthon falain kívül számos veszély leselkedik az öreg jószágra. Szinte mindig ő húzza a rövidebbet a fiatalabb vetélytársakkal támadt nézeteltérések alkalmával, ezért lehetőleg óvni kell a perpatvartól.

A legtöbb macskánál szerencsére elég későn mutatkoznak az öregedés jelei. Ellentétben az emberrel, aki életének mintegy harmadrészában "szenved" az öregedéstől, a macskánál csak az utolsó egytizednyi idő nehéz – vagyis könyörületesen rövid az öregkori hanyatlás korszaka. A macska átlagosan tíz évig él. Néhány szakember szerint valamivel tovább – mintegy tizenkét évig –, de szinte lehetetlen pontos becslést végezni, olyan eltérők az egyes állatok életkörülményei. Durván azt mondhatjuk, hogy a házimacska kilenctől tizenöt évig él, s körülbelül csak az utolsó esztendőben szenved az öregkori hanyatlástól.

Régóta folyik a vita a macska rekord életkoráról, s hallani lehet olyan megdöbbentő kijelentéseket is, hogy némelyik állat akár negyvenhárom évig is elél. A hivatalos világcsúcsot egy "Puss" nevű cirmos tartja, amely 1903-tól 1939-ig, azaz harminchat esztendeig élt – ám ez ritka kivétel. Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban nagyszabású felméréseket végeztek

azzal a céllal, hogy összeszámlálják a húsz év fölötti macskákat; mindössze egy maroknyi hitelt érdemlő esetet sikerült azonban felderíteni.

Nehezíti a munkát, hogy a leggondosabb nyilvántartás a tiszta vérű macskákról készül, amelyek sokkal rövidebb életűek, mint a keresztezett vagy korcs cicák. A gondosan törzskönyvezett, értékes, fajtatiszta macskák esetében gyakori a beltenyésztés, ami csökkenti az élettartamot. A "fattyúnak" tekintett kóbor macskákra viszont "hibrid életerő", vagyis a folyamatos vérfrissítés következtében megnövekedett fizikai erőnlét jellemző. Sajnos a korcs macskák zömének nehéz az élete, és sokat szenvednek a párbajok, a gondatlan bánásmód és a rendszertelen táplálkozás következtében, ami szintén megrövidíti az életet. Valószínű tehát, hogy a legmagasabb életkorra a meglehetősen kétes családfájú, ám annál nagyobb becsben tartott cicák pályázhatnak, melyek akár tizenöt-húsz esztendeig is élhetnek.

A macska magas átlagéletkorában az a legmeglepőbb, hogy messze felülmúlja a kutyákét, amelyeknél a rekord életkor huszonkilenc év, vagyis héttel kevesebb, mint a világcsúcstartó macskáé. Tekintettel arra, hogy a nagy testű állatok rendszerint tovább élnek, a számoknak éppen fordítva kellene alakulniuk; vagyis természetéhez képest szokatlanul szívós a macska. A kasztrált kandúroknak is jut némi vigasztól testi fogyatékoságukért: az ivartalanított hímek ugyanis tovább élnek, mint "teljes értékű" társaik, valószínűleg azért, mert kevesebbet párbajoznak, és valamilyen oknál fogva ellenállóbbak a fertőzésekkel szemben. Egy alapos felmérés során kiderült, hogy a kasztrált hímek átlagosan három évvel élnek túl heréletlen társaikat.

Miért nyalja meg a macska a képét akkor is, ha tiszta?

A macska izgalmának tipikus jele, ha az állat gyors kanyarintással megnyalja a száját, miközben bővölten vagy döbbsen mered valamire. Szemét az izgalom forrására szegezi, s hirtelen leküzdhetetlen ingere tárhad, hogy – látszólag megmagyarázhatatlan okból – megtisztítsa az orrát vagy a szája környékét, holott piszoknak semmi nyoma. A tisztálkodás nem funkcionális, és nem is az evés után, vagy a rutinmosdás közben megszokott menet szerint történik. A mozdulat kurta és hirtelen, s a gyors nyalintást nem követi egyéb, mosdásra utaló részlet. A döbbsen vagy bosszús macska ezzel helyettesíti az üstök vakargatását.

A mozdulat a feszültség levezetésére szolgál, s olyankor fordul elő, ha konfliktushelyzet előtt áll a macska: ideges, mégis kíváncsi, vagyis egyszerre

érez vonzást és taszítást. Nem tudja, menjen-e, vagy maradjon; csak bámulja az inger forrását, s mivel képtelen feloldani a konfliktust, izgalmában valamilyen banális, kurta mozdulatot tesz – bármit, csak hogy oldódjon a tehetetlensége. Az állatok fajonként eltérő módon reagálnak a pathhelyzetre. Egyesek a mancsukat rágszálják, mások vakarózni kezdenek a hátsó lábukkal. A madarak egy ághoz fenik a csőrüket; a csimpánz a karját vagy az állát vakargatja; a macskafélék viszont rendszerint megnyalják a szájukat.

Igen egyszerű, ártalmatlan fogással meggyőződhetünk erről magunk is. A macska nem szereti a magas fekvésű, rezgő hangokat, ugyanakkor fúrja az oldalát a kíváncsiság, hogy mi okozza a zajt. Egy fésű élén ide-oda húzogatott pénzérme éppen ilyen hangot kelt. A berregő hang hallatán a legtöbb macska felneszel, rámered a kezünkben tartott fésűre, majd néhány pillanat múlva megnyalja a szája szélét. Ha nem akar szünni a zaj, végül úgy dönthet, hogy betelt a pohár, s faképnél hagyja az embert. Furcsa módon a kifejlett oroszánoknál éppen úgy beválik a trükk, mint a csöppnyi házimacskánál. A száj nyalogatása gyakran heves tüsszentésbe vagy széles ásításba torkollik. Ezek is a feszültség oldására szolgálnak, de jóval kevésbé gyakoriak, mint a gyors nyalintás.

Máig rejtély, hogy miért hozza a macskaféléket lázas izgalomba a vibráló hang, hacsak az evolúció során nem azonosult számukra egy veszedelmes lényel, melyet nem tudnak megtámadni mint zsákmányt. Kézenfekvő példa a csörgőkígyó. Elképzelhető, hogy a macskában veleszületett riasztórendszer működik az ilyen hangot adó állatok ellen, és ez váltja ki benne az izgalommal vegyes kíváncsiságot.

Hogyan hat a macskára az illatos macskamenta?

Mint az emberre a marihuána. A mentafélék családjába tartozó illatos macskamenta tartalmaz egy telítetlen olajat, az úgynevezett hepetalaktont, amely kábítószerként hat a macskára. Ha ilyen növényre bukkan a kertben, tízperces "utazást" tesz a cica, melynek során szabályos eksztázisba esik. A magyarázat némileg antropomorfisztikus ugyan, hiszen fogalmunk sincs róla, mi megy végbe az állat agyában, de aki már látott mentamámorban fetrengő macskát, tanúsíthatja, milyen kézenfekvő a kábítószeres példa. Hasonló reakciót tapasztalunk valamennyi macskafajnál, még az oroszánnál is, bár nem minden egyed érzékeny a növényre. A különbség valószínűleg genetikai, azaz vagy "füvesnek" születik egy macska, vagy sem. A beidegződésnek nincs

szerepe, mint ahogy a fiatal macskák sem "utaznak". Életé első két hónapjában valamennyi kölyök kerül a macskamentát, és három hónapos kor előtt nem tapasztalunk náluk pozitív reakciót. Ekkor két csoportra válnak: vannak, amelyek ugyan nem kerülnek szándékosan a macskamentát, de nem is vesznek róla tudomást, s úgy kezelik, mint bármely más kerti növényt. A többiek viszont szabályosan megkergülnek, ha macskamenta kerül az útjukba. Körülbelül fele-fele az arány a két csoport között – bár talán a pozitív reakció a gyakoribb.

Ilyenkor a következőket tapasztaljuk: a macska megközelíti és megszagolja a növényt, aztán növekvő mámorral nyalni, falni és rágni kezdi; újból és újból belefúrja a képét és az állát; vadul megrázza a fejét; nekitörleszkedik a testével; fennhangon dorombol, morog és miákol; végighemperedik a földön, és nagyokat ugrik a levegőbe. A mosdás és a karmolászás sem ritka jelenség, és még a legszolidabb cica is tökéletesen levetkezi gátlásait az illatos macskamenta hatására.

Mivel az önkívületben fetrengő macska reakciói nagyon hasonlítanak a tüzelő a nőtény viselkedéséhez, egyesek szerint a macskamenta szexuális ajzószer. Az állítás nem túl meggyőző, hiszen a pozitívan reagáló macskák között egyaránt találni hím és nőtény, valamint ivarképes és kasztrált vagy miskárolt állatokat is. Inkább kábítószeres, semmint szexuális kéjmámornak tűnik tehát a macska viselkedése, melynek során hasonló eksztázis alakul ki, mint a szexuális tevékenység csúcán.

A "füves" macskák fölöttébb szerencsések. Ellentétben az ember által fogyasztott legtöbb kábítószerral, a macskamenta nem okoz tartós károsodást, és tízpercnyi ártalmatlan mámor után tökéletesen helyreáll a szervezet egyensúlya.

Nemcsak az illatos macskamenta (*Nepeta cataria*) vált ki ilyen hatást a macskából. Számos egyéb növény között példaként említhetjük még a macskagyökeret (*Valeriana officinalis*) is. Még furcsább, és már-már rejtélyszámba megy az a felfedezés, hogy a macskamenta és a macskagyökér belsőleg alkalmazva nyugtatóként, külsőleg viszont doppingszerként hat az állatra.

Hogyan talál haza a macska?

Rövid távolságokon belül valamennyi macskának kiváló a vizuális emlékezőtehetsége, melyet az otthonhoz közeledve az ismerős szagok is

segítenek. Hogyan lehetséges azonban, hogy akkor is helyes irányban indul hazafelé a macska, ha több mérföldnyire elcipelik otthonától?

Először is, valóban képes erre az állat? Néhány évvel ezelőtt egy német zoológus kölcsönvett Kiel városában élő gazdájától néhány macskát. Zárt dobozba rakta az állatokat, és szándékosan bonyolult, kacskaringós útvonalat választva, körbe-körbe furikázott velük, hogy minél jobban összezavarja őket. Ekkor kihajtott a városból, egy több mérföldnyi távolságra lévő mezőre, ahol korábban hatalmas labirintust állított fel. Az útvesztő közepéből huszonnégy, sugarasan elhelyezkedő folyosó indult ki tizenöt fokos osztásban, a szélrózsa minden irányába. A labirintust lefedték, hogy se a nap, se a csillagok fénye ne hatolhasson belé, megkönnyítve a tájékozódást. Valamennyi macskát elhelyezték a labirintusban, majd hagyták őket bolyongani, amíg ki-ki választott magának egy folyosót. Az esetek többségében abban az irányban indultak el az állatok, amerre az otthonuk volt.

Amikor közreadták a kísérlet eredményét egy nemzetközi konferencián, a jelenlévők zöme – köztük magam is – hitetlenkedve fogadta a hírt. Nyilvánvalóan szigorú feltételek mellett folyt a kísérlet, ám a macskák tájékozódási képességét tükröző eredmények olyan megdöbbentőek voltak, hogy nem akartunk hinni a fülünknek. Lennie kell valami hibának a kísérleti módszerben. A legkézenfekvőbb feltevés az volt, hogy a macskák memóriatérkép alapján tájékozódtak. Talán fejben tartották a sok kanyart és fordulatot, s folyamatosan korrigálták magukban a hazafelé vezető útvonalakat.

Ezt a kétséget is eloszlatta azonban néhány további kísérlet, melyekre az Egyesült Államokban került sor. Utazás előtt altatót kevertek a macskáik ételébe, s a mély álomba zuhant állatokat elszállították a kísérlet színhelyére. Ott megvárták, amíg magukhoz térnek, s csak ezután kezdték meg a kísérletet. Csodálatosképpen így is tudták az állatok, hogy merre induljanak haza.

Azóta számos további navigációs kísérletet végeztek más állatfajokkal is, s egyértelműen bebizonyosodott, hogy jó néhány faj, beleértve az embert, rendkívül érzékeny a föld mágneses mezőire, ami lehetővé teszi, hogy vizuális támpontok nélkül is hazataláljanak. Akkor tapintottak rá a lényegre, amikor a kísérleti állatokra erős mágneszt szereltek fel, amely megzavarta őket a tájékozódásban.

További kutatómunkára van szükség, hogy kiderítsük, hogyan is működik valójában a tájékozlási mechanizmus. A rejtély kulcsát valószínűleg az állati szövetekben természetes úton előforduló vasrészecskék jelentik, amelyek beépített biológiai iránytűvel látják el a tájékozódó egyedet. Számos tisztázatlan kérdés van még azonban.

Annyi bizonyos, hogy a háziállatok csodálatos hazatéréséről szóló jó néhány – korábban hihetetlennek tartott – történet igaz. Oda kell figyelniük a valaha túlzásnak vélt vagy az állat összetévesztésével magyarázott históriákra is, s nem gúnyolódhatunk az olyan hír hallatán, hogy egy macska több száz mérföldet tett meg csak azért, hogy visszatérjen régi otthonába – még ha hetekig tartott is az út.

Megérzi-e a macska a földrengést?

Igen, bár ma sem biztos, miként. Talán a földkéregnek olyan apró rezgéshullámain is észleli, melyeket az ember alkotta műszerek nem tudnak kimutatni. Közismert tény, hogy a földrengés fokozatosan alakul ki, s nem csupán egyetlen elemi lökésből áll. Elképzelhető, hogy a macskában valamiféle földrengés-előrejelző készülék működik.

A második lehetőség az, hogy a sztatikus elektromosság földrengések előtt is tapasztalható heves erősödésére érzékeny az állat. Az ember is megérzi a hasonló fizikai változásokat, de a mi esetünkben sokkal bizonytalanabbak és kevésbé megfoghatóak a tünetek. Feszültségről panaszkodunk, s majd szétrobban a fejünk, de nem tudjuk megkülönböztetni a jeleket azoktól az esetektől, amikor egy fárasztó nap vagy egy kezdődő nátha veri le az embert a lábáról. Nagyon valószínű azonban, hogy a macska értelmezni tudja a baljós előjeleket.

A harmadik magyarázat úgy szól, hogy a föld mágneses mezőinek hirtelen elmozdulására érzékeny a macska, s a földrengés is ilyen hatással jár. Az is lehet, hogy mindhárom tényezőt – az apró rezgéseket, az elektrosztatikus aktivitást és a föld mágneses mezőinek felbolydulását – egyszerre észleli az állat. Egy dolog mindenesetre bizonyos: több példát is ismerünk, amikor nagyobb földrengések előtt rendkívüli izgalom vett erőt egy-egy macskán. Aki felismeri a rémület okát, könnyen az életét köszönheti a cicának. Rendszerint fejvesztve rohagál az állat a lakásban, és mindenáron menekülni próbál. Ha feltárul az ajtó, hanyatt-homlok szalad ki a szabad ég alá. Amelyik nőténynek kicsinyei vannak, oda-vissza futkos, hogy biztos helyre menekítse valamennyit. Néhány óra múltán megremeg a föld, és romba dőlnek a házak. Nem egy hasonló jelentés érkezett már a világ földrengésveszélyes körzeteiből, és jelenleg is folyik a kutatás annak feltárására, hogy pontosan milyen jeleket észlel a macska.

Vulkánkitörés és zivatar előtt is hasonló viselkedést tapasztalunk a macskánál. Kivételes érzékenysége miatt a sötét középkorban természetfeletti erőt tulajdonítottak a macskáknak, és sokuknak ez lett a veszte, hiszen tömegével égették meg őket a babonás keresztények "földöntúli képességeik" miatt. Ma már biztosan állíthatjuk, hogy a macska érzékenysége nem természetfeletti – ám ez mit sem változtat a jelenség bámulatos voltán.

Honnan ered a szólás, hogy "éberén alszik, mint a macska"?

Napközben többször is el-elszunyókál a macska. Ez a rövidke, könnyű álom valójában olyan gyakori a macskánál, és olyan ritkán fordul elő az egészséges embernél, hogy nyugodtan elmondhatjuk – a macska alvási szokásai merőben különböznek a mieinktől. Hacsak nem töltötte ébren a fél éjszakát, nem beteg vagy nagyon öreg valaki, aligha szunyókál el nappal. A felnőtt ember egyetlen hosszabb időszakra – éjszakánként mintegy nyolc órára – korlátozza alvását. Ehhez képest a macska hétalvónak számít, hiszen a nap huszonnégy órájából összesen tizenhatot alszik át, ami duplája az ember teljesítményének. Más szavakkal, egy kilencéves, öszülő halántékú macska összesen körülbelül három évet töltött ébren életéből. A legtöbb emlősállatnál más az irány, de a macska különleges kategóriába, a legfejlettebb ragadozók közé tartozik. Olyan ügyesen szerzi meg magas tápértékű zsákmányát, hogy az átlagosnál jóval több ideje marad a pihenésre, melyet alvással és – láthatólag – álmodozással tölt. A többi ragadozó, mint például a kutya vagy a mongúz, sokkal több időt fordít kóborlásra, a zsákmány felkutatására és üldözésére; míg a macska csak ül és vár, fürgén becserkészi áldozatát, majd öl, eszik, és végül egy jóllakott ínyenc elégedettségével lepihen. Senki és semmi nem alszik el olyan könnyen, mint a macska.

A macska háromféle alvást ismer: a rövid szunyókálást, a kiadósabb könnyű alvást, és a mély álmodást. A könnyű és a mély alvás jellegzetes ütemben váltogatják egymást. Amikor az állat nemcsak egy rövid ejtőzésre heveredik le, körülbelül egyórányi könnyű, pihentető alvásnak adja át magát. Ezután hat-hét perc mély álmodás következik, melyet újabb könnyű alvás vált fel, mintegy fél órára; s ez így megy tovább, míg végül fel nem ébred a macska. A mély ciklusokban annyira elernyed a test, hogy az alvó állat az oldalára hemperedik, s ez az az időszak, amikor láthatólag álmodik is, hiszen sűrűn ráng és remeg a füle, a mancsa, a farka. Néha mintha szopásra állna a szája, és olykor

hangokat is hallani: dorombolást, morgást vagy amolyan mormogásfélét. Időnként heves szemmozgás is fellép, de a macska törzse egész idő alatt mozdulatlan és ernyedtetten marad. Életük első hónapjában csak így alszanak a kölykök, naponta átlag tizenkét órát; az első hónap után azonban gyorsan átveszik a felnőtt állatok alvási szokásait.

Miért egészségesebbek a macskatartók a többi embernél?

Bármilyen meglepő is a kérdés, számos bizonyíték van rá, hogy a macska jót tesz az egészségnek. Örvendezzenek hát a kisállattartók, akiket annyi vád ér manapság, hogy kedvenceik "összerondítják" a környezetet – az állatellenes liga tagjai ugyanis korábban halnak.

E jelenség két okra vezethető vissza. Először is, a macska és gazdája közötti meghitt fizikai kapcsolat enyhíti az emberben felgyülemlett stresszt. A cica a gazdi testéhez törleszkedik, aki válaszul megsimogatja a bundáját. Ha laboratóriumi műszerekkel megvizsgáljuk az ember élettani reakcióit, kiderül, hogy a zaklatott szervezet nagymértékben megnyugszik a macska simogatása közben. A feszültség enyhül, a test ellazul. Számos esetben bevált már a macskaterápia, melynek eredményeképpen meglepő javulás állt be a krónikus elmebeteg állapotokban.

Valamennyi ember felszabadultnak érzi magát a macskához fűződő egyszerű, őszinte barátságban. Ebben áll a macska másik érdeme. Nemcsak az érintés a fontos, hanem a lelki kapcsolat is, amely mentes az emberi viszonyokra jellemző bonyodalmaktól, csalárdságtól és ellentmondásoktól. Előbb-utóbb valamennyi ember megégeti magát – ki súlyosan, ki könnyebben. A mély lelki sebet szerzett emberek nehezen bíznak ismét, és számukra kivételes ajándék a macska barátsága, amely végül még az emberi kapcsolatokba vetett hitüket is visszaadhatja, elűzve cinizmusukat és gyanakvásukat, s begyógyítva a láthatatlan sebeket. Egy nemrégiben az Egyesült Államokban végzett felmérés kimutatta, hogy a stressz hatására fellépő szívbántalmak esetén szó szerint az életet jelentheti a beteg ember számára a macska társasága, melynek hatására csökken a vérnyomás és megnyugszik az agyonhajszolt szív.

Miért nevezi az angol a nőstény macskát "királynőnek"?

Azért, mert a tüzelő nőtény az uralma alá hajtja a kandúrokat, melyek udvaronc módjára veszik körül, és mély hódolattal közelednek hozzá, ám királynőjük így is gyakran zsarnokként bánik el velük.

Miért hívják a kandúrt "Tom"-nak?

A válaszáért egészen az 1760-as esztendőig kell visszanyúlnunk, amikor a névtelenség leple alatt megjelent az *Egy macska élete és kalandjai* című történet. Főhőse, egy bakmacska – ahogyan akkortájt a kandúrt nevezték-, a "Tom, a macska" hangzatos címet viselte, s az írás olyan népszerűsége tett szert, hogy hamarosan mindenki így kezdte szólítani a kandúrokat. A hagyomány azóta is – immáron több mint kétszáz esztendeje – tart, s a "Tom" a macskáknál nem is annyira tulajdonnévként, mint a kandúrok férfiúi mivoltának jelzésére szolgál.

Miért nevezik a bordélyházat "macskatanyának"?

Az angol a tizenötödik század óta "macskának" hívja a rossz életű hölgyeket, egyszerűen azért, mert ivarzása idején a városi nőtény macska mágnesként vonzza a hímeket, és sorra pázrik valamennyiükkel. Már 1410-ben is óva intették a férfiembert attól, hogy a "macska farkincája" után koslasson. Ide vezethető vissza a hasonlóan negatív ízű "cicababa" elnevezés is.

Honnan ered a "zsákbamacska" fogalom?

Elvont értelemben a zsákbamacska valamely előre nem látható, bizonytalan kimenetelű vagy rejtett célú dolgot jelöl. A szó eredetét a középkorban kell keresnünk, amikor a malacokat kisebb zsákban vitték a vásárba eladni. A szélhámosok macskát kötöztek a zsákba, s úgy tettek, mintha kismalac kapálózna odabenn. Ha a vevő ragaszkodott hozzá, hogy megtekintse a portékát, azzal próbálták elütni a kérést, hogy túlságosan virgonc a jószág, és féltő, hogy megugrik. Ha a macska olyan hevesen ficánkolt, hogy kinyílt a zsák szája – a titok lelepleződött. Több szólásváltozat is született e vásári trükk nyomán, így például a "nem árulok zsákbamacskát", azaz nincsen rejtett

szándékom, vagy a "nem veszek zsákbamacskát", azaz nem vásárolok látatlanban, illetve nem vállalkozom bizonytalan kimenetelű dologra.

Mikor mondjuk valakire, hogy "annyi esélye sincs, mint a pokolbéli macskának"?

Első hallásra bizony rejtélyesnek tűnik a hasonlat, amely csak a szólás eredeti alakjának ismeretében érthető meg igazán. "Annyi esélye sincs, mint körmetlen macskának a pokolban" – hangzik a teljes változat, amelynek tanulsága szerint bajosan boldogul az ember megfelelő fegyverek híján. Hasonló kicsengésű a "körmetlen macskának nehéz fára mászni" vagy a "ne kapaszkodj, ha körmöd nincsen" szólás is – azaz sohase vállalkozzunk az erőnket meghaladó dolgokra.

Miért mondják a rémült nőre, hogy menten "lekölykezik" ?

Ha valakire azt mondják, hogy menten "lekölykezik" egy hír hallatán, arra gondolnak, hogy magánkívvül lesz az ijedtségtől. Honnan a kapcsolat a rémület és a macskakölykök világrahozatala között? Tudjuk, hogy a terhes asszony súlyos megrázkódtatás hatására könnyen elvetélhet, így tehát kézenfekvő a pánik és a koraszülés közötti összefüggés. De hogy jönnek ide a macskakölykök?

Ismét vissza kell forgatnunk az idő kerekét a középkorba, amikor boszorkányok csicskásának tartották a macskát. Ha egy viselős asszonynak pokoli fájdalmai támadtak, azt hitték, hogy rontás van rajta, és kölyökmacsák mardossák a méhét. Mivel a javasasszonyoknak bűvereje volt a macska felett, jó pénzért csodaszert adtak a macskakölykök elveszejtésére. Még a tizenhetedik században is bevett mentség volt a bíróság előtt az abortuszra, hogy ki kell hajtani az asszonyszemély hasából a macskákat.

Nincs az a nő, aki ne kapna hisztériás rohamot a félelemtől és az undortól, ha azt hiszi, hogy rontás van rajta, és macskákkal viselős – innen ered tehát a páni félelemre utaló "lekölykezik" kifejezés.

Miért van a macskának kilenc élete?

A macska rugalmassága és szívóssága az idők folyamán arra a gondolatra vezetett, hogy nemcsak egy élete van a macskának. Hogy miért éppen kilenc? Egyszerű a válasz. Hajdanán a kilences – az üdvös hármás háromszorosa – rendkívül szerencsés számnak minősült, s ezért különösen alkalmas volt a macska "páratlan szerencséjének" érzékeltetésére.

Mit jelent a "kilencfarkú macska"?

A kilencfarkú macska nem genetikai baki eredménye, hanem a középkori tengerjáró vitorlásokon alkalmazott korbács neve. A "macska", pontosabban a "kilencfarkú macska" elnevezés onnan ered, hogy a korbács vége kilenc különálló, csomózott szárból állt, s a fenyítés olyan nyomot hagyott a szerencsétlen matrózok hátán, mintha dühödött macska karmolta volna össze őket.

Külön szólás is keletkezett az angolban a hírhedt korbácsra. A "nincs hely megsuhogtatni a macskát" azt jelenti, hogy az adott tér túlságosan szűkös valamely célnak, miként a fedélköz sem volt elég tágas a korbácsoláshoz, ezért a matrózokat fel kellett vinni a fedélzetre, ahol *volt* hely megsuhogtatni a macskát.

Miért mondja az angol a felhőszakadásra, hogy "macskák és kutyák potyognak az égből"?

Ez a szólás is több évszázada fennáll. A középkori városok utcái igen keskenyek és mocskosak voltak, s csak elvétve akadt egy-egy kanális. Szokatlanul heves viharok alkalmával valóságos özönvíz támadt, amely elől nem volt menekvése a sikátorokban lézengő, agyonéhezett macskáknak, kutyáknak. Amikor elállt az eső, s az emberek előbújtak házukból, a kövezet terítve volt állati tetemekkel, melyekről az együgyű nép azt hitte, hogy az égből pottyantak alá – mintha szó szerint macskák és kutyák záporoztak volna a sűrű fellegekből.

Jonathan Swift 1710-ben így írt egy elemi erejű, városi felhőszakadásról: "Egyre-másra kiáradnak a kanálisok, s a szennyes habokban megannyi sárba

fulladt uszadék... kölyökkutyák, rothadó haltetek, döglött macskák és karórépák bukdácsolnak az áradat hátán."